

Utbildnings- och
kulturdepartementet

**Förordning om särskilda program mål för gymnasieskolans
nationella program**

---

1 bilaga

Regeringen beslutar förordning om särskilda program mål för
gymnasieskolans nationella program med den lydelse som framgår av
bilagan.

Utdrag till

Statens skolverk

Förordning om särskilda program mål för gymnasieskolans nationella program;

utfärdad den 2 februari 2006

Regeringen föreskriver följande.

För gymnasieskolans nationella program skall de särskilda program mål gälla som framgår av bilagan till denna förordning. Dessa mål gäller utöver de gemensamma kunskapsmål för gymnasieskolans nationella och specialutformade program som anges i förordningen (SKOLFS 1994:2) om 1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna.

Denna förordning skall kungöras i Statens skolverks författningssamling (SKOLFS).

Förordningen träder i kraft den 1 januari 2007.

Genom förordningen upphävs förordningen (SKOLFS 1999:12). Äldre bestämmelser skall dock tillämpas på utbildning som har påbörjats före den 1 juli 2007.

På regeringens vägnar

IBRAHIM BAYLAN

Gudrun Wirmark
(Utbildnings- och kulturdepartementet)

Bilaga till förordning om särskilda program mål för
gymnasieskolans nationella program:

Innehåll

Barn- och fritidsprogrammet 6	
Byggprogrammet	10
Elprogrammet	15
Energiprogrammet	20
Estetiska programmet	24
Fordonsprogrammet	28
Handels- och administrationsprogrammet	34
Hantverksprogrammet	38
Hotell- och restaurangprogrammet	42
Industriprogrammet	46
Livsmedelsprogrammet	50
Medieprogrammet	54
Naturbruksprogrammet	59
Naturvetenskapsprogrammet 65	
Omvårdnadsprogrammet	69
Samhällsvetenskapsprogrammet	73
Teknikprogrammet	78

Programmål för barn- och fritidsprogrammet

Barn- och fritidsprogrammets syfte

Barn- och fritidsprogrammets syfte är att utbilda för arbete med människor i alla åldrar inom pedagogiska och sociala yrkesområden samt inom fritidssektorn.

Utbildningen på barn- och fritidsprogrammet skall ge en god grund för livslångt lärande i arbetslivet och även för vidare studier. Genom att samråda lokalt skall skolan följa förändringar inom yrkesområdena och anpassa utbildningen till arbetsmarknaden. Programmet skall ge kunskap om företagandets villkor.

För att spegla samhället och arbetslivet skall samarbete mellan programmets studievägar och över programgränserna uppmuntras.

Kunskapsmål

I det följande beskrivs centrala kunskapsområden som eleven behöver utveckla för att uppnå ett professionellt förhållningssätt och en insikt om de krav yrkeslivet ställer. För att eleven skall kunna uppnå detta krävs ett helhetstänkande och att sammanhang utvecklas mellan kunskaper och kompetenser i utbildningen, såväl i skolan som i det arbetsplatsförlagda lärandet. Att eleven uppnått centrala kunskaper och kompetenser inom programmet skall komma till uttryck i gymnasiearbetet.

Centrala mål för barn- och fritidsprogrammet är att eleven

- förvärvar kunskaper och kompetenser för att möta och pedagogiskt leda människor i olika situationer och aktiviteter på ett yrkesmässigt sätt,
- lär sig att skapa goda miljöer för människors lärande och utveckling och att, med kunskaper om hälsa och hälsorelaterade levnadsvanor som bas, arbeta på ett hälsofrämjande sätt,
- lär sig utvärdera och dokumentera arbetet, såväl på verksamhets- som individnivå, samt
- utvecklar ett etiskt förhållningssätt med utgångspunkt i en demokratisk värdegrund och i internationella överenskommelser om mänskliga rättigheter.

Kärnämnenas innehåll skall anpassas till barn- och fritidsprogrammet genom val av stoff och arbetssätt. Kärnämnenas ger tillsammans med karaktärsämnenas generella kompetenser som bidrar till att ge eleven överblick och sammanhang. Exempel på kompetenser som eleverna skall utveckla tillsammans med ämneskunskaperna är att ta initiativ, att lösa problem, att se konsekvenser av handlingsalternativ, att formulera,

argumentera för och uttrycka ståndpunkter samt att söka, sovra och bearbeta information. Elevens utveckling mot ett kritiskt och konstruktivt tänkande har också en grund i såväl kärnämnen som karaktärsämnena.

De gemensamma karaktärsämnena inom barn- och fritidsprogrammet skall tillsammans med kärnämnen ge eleven kunskap om människans lärande, utveckling och socialisation ur olika aspekter och om människors olika levnadsmiljöer, såväl nationellt som globalt. Karaktärsämnena skall också ge kunskaper om kommunikation och pedagogiskt ledarskap liksom om den betydelse kost, matvanor och fysisk aktivitet har för människors hälsa. Centralt är också kunskaper om säkerhet och arbetsmiljö inom programmets olika yrkesområden.

Innehållet i programmet är tvärvetenskapligt och ämnet pedagogik ger programmet dess karaktär. Kännetecknande för de verksamheter som barn- och fritidsprogrammet utbildar för är samarbete, samverkan och kommunikation och eleven skall därför särskilt utveckla dessa kompetenser. Elevens medverkan vid val av arbetsformer och innehåll i studierna har därför en särskild pedagogisk innebörd.

Följande perspektiv skall genom val av stoff och arbetssätt speglas i undervisningen: etiskt, historiskt, internationellt och naturvetenskapligt perspektiv, genusperspektiv, entreprenörskapsperspektiv och miljöperspektiv. Miljöperspektivet ingår i det vidare begreppet hållbar utveckling. I hållbar utveckling innefattas förutom den miljömässiga dimensionen även den sociala och ekonomiska. Perspektiven bidrar till att utveckla elevens kritiska och konstruktiva tänkande.

Lärandet skall inriktas mot problemlösning och stimulera till handlingsberedskap. Eleven skall lära sig att genomföra uppgifter och att lösa praktiska problem såväl självständigt som i samarbete med andra. Eleven skall även få en beredskap att i sitt arbete samverka med representanter för andra yrkesgrupper. Eleven skall få beredskap att medverka till förbättring av den egna yrkesutövningen. Ett entreprenörskapsperspektiv i utbildningen innebär att eleven får möjlighet att utveckla initiativförmåga och kreativitet för att kunna arbeta på ett utvecklingsinriktat sätt.

Eftersom programmet syftar till arbete med människor är ett etiskt perspektiv utgångspunkten i elevens lärande och till för att utveckla eleven både som individ och samhällsmedborgare. Grundläggande demokratiska värden som återfinns i läroplaner, internationella överenskommelser om mänskliga rättigheter och om barnets rättigheter har en särskild aktualitet inom programmets olika verksamhetsområden.

Eleven skall utveckla kunskap om yrkesområdets framväxt och om historiens betydelse för nutida föreställningar om vad som är kvinnligt och manligt, samt kunna identifiera diskriminerande och icke jämställda förhållanden. Eleven skall också utveckla förmåga att arbeta för jämställdhet mellan könen inom det valda yrkesområdet och i samhällslivet.

Eleven skall utveckla kompetens att sätta sig in i olika pedagogiska och sociala situationer. För att möta och pedagogiskt leda människor krävs bland annat kompetensen att lyhört, kreativt och med gott omdöme skapa goda förutsättningar för människors lärande och växande i olika miljöer. Eleven skall även utifrån kunskaper om människors lärande och levnadsmiljöer kunna identifiera, analysera och reflektera över människors olika livsvillkor och möjlighet att växa och utvecklas.

Eleven skall utveckla kompetenser att söka, inhämta, kritiskt granska och använda information från olika källor och att använda dator som redskap för information och kommunikation. Eleven skall också kunna planera, genomföra och utvärdera arbetet utifrån verksamheternas mål och styrdokument samt säkerhet och arbetsmiljö.

Inom områdena miljö, arbetsmiljö, arbets säkerhet, arbetsrätt och yrkesteknik skall eleven känna till nationella och internationella överenskommelser och bestämmelser inom yrkesområdet ur såväl arbetstagarens som arbetsgivarens perspektiv. Avsikten är att förebygga eventuella framtida fysiska och psykosociala arbetsskador. Frågor som rör grundläggande förhållningssätt till andra människor, t.ex. frågor om jämställdhet, mobbning och rasism behandlas som en del i den psykosociala arbetsmiljön.

I utbildningen skall eleven ges möjlighet att reflektera över såväl genusfrågor som kulturella och sociala frågor inom skola, yrke och samhälle. Människors utveckling och livssituation skall även belysas utifrån ett internationellt och ett naturvetenskapligt perspektiv.

Hållbar utveckling skall prägla utbildningen, såväl ekologiskt som ekonomiskt och socialt, liksom ett kretsloppstänkande.

Internationaliseringen ökar behovet av att kunna kommunicera på flera språk och därför skall eleven uppmuntras att utöka sina språkkunskaper genom att studera också andra språk än engelska. Att läsa texter med anknytning till barn- och fritidsprogrammet på engelska eller andra språk som eleven har i sitt studieprogram förstärker språkkunskaperna.

Samverkan mellan skola och arbetsliv

Vid den lokala utformningen av utbildningen skall skolan samråda med företrädare för arbetslivets organisationer och med andra lokala intressenter. Samrådet kan gälla såväl val av inriktning, innehåll och arbetsformer som utvecklingen av yrkesområdet i stort. En god samverkan med arbetslivet ger möjlighet till bättre information om utbildningsvägar och om arbetsmarknad samt utgör en förutsättning för att arbetsplatsförlagt lärande och gymnasiearbeten kan genomföras med hög kvalitet.

Arbetsplatsförlagt lärande

Arbetsplatsförlagt lärande (APL) har en central roll för att skapa helhet i programmet. Det skall ge kompetens och ökad förståelse för den yrkes-

verksamhet som programmet förbereder för. Det arbetsplatsförlagda lärandet skall organiseras i samverkan med det lokala arbetslivet.

Det arbetsplatsförlagda lärandet kan bestå av såväl tillämpningar och vidareutveckling av arbetsmetoder som eleven lärt i skolan som av nyinläring. Lärandet kan också bestå av komplettering av kunskaper inom angränsande områden.

Det arbetsplatsförlagda lärandet skall ge förtrogenhet med normer och krav i arbetslivet. Det skall också bidra till elevens utveckling av generella kompetenser, ansvarstagande och känsla för service, kvalitetsmedvetande i det utförda arbetet och förståelse för företagandets villkor och möjligheter. Arbetsplatsförlagt lärande ger också möjlighet att stärka elevernas kunskaper om rättigheter och skyldigheter i arbetslivet. Arbetsplatsförlagt lärande förutsätter samarbete mellan företrädare för skolan och arbetsplatsen samt eleven.

Skolan bör verka för att eleven erbjuds möjlighet att genomföra viss del av det arbetsplatsförlagda lärandet utomlands för att se hur yrket utövas i andra länder och stimulera till språklig utveckling och kulturell förståelse.

Gymnasiearbete

Gymnasiearbetet skall bidra till att uppfylla programmålen och målen för den inriktning eller specialisering eleven valt samt stärka helhetssynen på utbildningen. I gymnasiearbetet skall eleven tillämpa och fördjupa sina teoretiska och praktiska kunskaper inom flera ämnesområden. Om gymnasiearbetet genomförs i samverkan med arbetslivet eller det lokala samhället förstärks realismen i problemställningarna. Ett väl genomfört gymnasiearbete sammanfattar vad eleven lärt sig på barn- och fritidsprogrammet och är en förutsättning för gymnasieexamen.

Studievägar inom programmet

Barn- och fritidsprogrammet har tre nationella inriktningar: Fritidsverksamhet, Pedagogiskt arbete samt Socialt arbete. Varje inriktning ger tillsammans med de valbara kurserna, det arbetsplatsförlagda lärandet och gymnasiearbetet en hög grad av yrkesförberedelse inom gymnasieskolans ram.

Inriktning Fritidsverksamhet

Målet för inriktningen är att eleven tillägnar sig kunskaper om fritiden som ett socialt och samhälleligt fenomen och om fritidens betydelse för människors hälsa och utveckling. Eleven skall också tillägna sig kunskaper och kompetenser som behövs för arbete inom olika fritidsverksamheter, såväl kommunala och ideella som kommersiella.

Inriktningen ger eleven möjlighet att specialisera sig för arbete inom bad- och fritidsanläggningar samt som ledare för olika aktiviteter och fritidsverksamheter. Inriktningen erbjuder också en specialisering för arbete där personlig assistans ges.

Inriktning Pedagogiskt arbete

Målet för inriktningen är att eleven tillägnar sig kunskaper och kompetenser som behövs för arbete inom förskola, fritidshem, skola, t.ex. som elevassistent, och i andra pedagogiska verksamheter eller föreningar, t.ex. som ledare av aktiviteter.

Inriktning Socialt arbete

Målet för inriktningen är att eleven tillägnar sig kunskaper om människors sociala situation, såväl nationellt som globalt. Eleven har möjlighet att förbereda sig för arbete där personlig assistans ges samt för engagemang i sociala projekt, inom frivilligorganisationer och med biståndsarbete.

Valbara kurser

Eleverna skall utöver inriktningen erbjudas sådana valbara ämnen och kurser att målet för programmet uppnås. De valbara kurserna ger möjlighet till ytterligare specialisering. Erbjudandet skall omfatta ett allsidigt urval och skall även innehålla kurser av betydelse för högskolestudier.

Programmål för byggprogrammet

Byggprogrammets syfte

Byggprogrammets syfte är att ge kunskaper om byggprocessen och grundläggande yrkeskunskaper inom något av områdena husbyggnad, anläggning, måleri eller plåtslageri.

Utbildningen på byggprogrammet skall ge en god grund för livslångt lärande i arbetslivet och även för vidare studier. Genom att samråda lokalt skall skolan följa förändringar inom yrkesområdena och anpassas till både nationell och internationell arbetsmarknad. Programmet skall ge kunskap om företagandets villkor.

För att spegla samhället och arbetslivet skall samarbetet mellan programmets studievägar och över programgränserna uppmuntras.

Kunskapsmål

I det följande beskrivs centrala kunskapsområden som eleven behöver utveckla för att uppnå ett professionellt förhållningssätt och en yrkesidentitet. För att eleven skall kunna uppnå detta krävs ett helhetstänkande och att sammanhang utvecklas mellan kunskaper och kompetenser i utbildningen, såväl i skolan som i det arbetsplatsförlagda lärandet. Att eleven uppnått centrala kunskaper och kompetenser inom programmålet skall komma till uttryck i gymnasiearbetet.

Centrala mål för byggprogrammet är att eleven

- lär sig planera, genomföra uppgifter och lösa praktiska problem samt välja relevant utrustning för uppdraget, såväl självständigt som i samarbete med andra,
- lär sig förstå sambanden mellan olika delar i byggprocessen, situationsanpassa tekniker och arbetsmetoder, samt hantera material och utrustning på ett yrkesmässigt sätt och enligt gällande föreskrifter, samt
- lär sig kritiskt granska och utvärdera det egna arbetet med utgångspunkt i yrkesmannapraxis och gällande kvalitetssäkringssystem.

Utbildningen bygger på en hantverkstradition som präglas av erfarenhetsbaserat lärande och praktiskt arbete. Gemensamt för de yrken byggprogrammet utbildar för är kopplingen mellan tanken och handen, att kunna översätta ritningen, instruktionen eller idén till en produkt. Detta arbete skall utföras på ett estetiskt tilltalande sätt, till beställd kvalitet och under rimlig tid. Utbildningen skall grundlägga yrkesstolthet och gott yrkesmannaskap.

Alla ämnen på byggprogrammet har inslag av såväl praktiskt behärskande som av mer teoretisk kunskap. Båda dessa kunskapsformer förekommer samtidigt inom ett ämne. Att eleven utvecklar omdöme och förmåga till reflektion kommer också till uttryck i varje ämne.

Kärnämnenas innehåll skall anpassas till byggprogrammet genom val av stoff och arbetssätt. Kärnämnen ger tillsammans med karaktärsämnen generella kompetenser som bidrar till att ge eleven överblick och sammanhang. Exempel på kompetenser som eleverna skall utveckla tillsammans med ämneskunskaperna är att ta initiativ, att lösa problem, att se konsekvenser av handlingsalternativ, att formulera, argumentera för och uttrycka ståndpunkter samt att söka, sovra och bearbeta information. Elevens utveckling mot ett kritiskt och konstruktivt tänkande har också en grund i såväl kärnämnen som karaktärsämnen. Karaktärsämnen skall tillsammans med kärnämnen ge eleverna kunskaper de behöver för att få ett professionellt förhållningssätt och en yrkesidentitet.

De gemensamma karaktärsämnen skall tillsammans med kärnämnen ge en förståelse av byggprocessen och sätta in den i ett samhälleligt sammanhang. Genom samverkan mellan ämnen samt genom att praktiska och teoretiska inslag förs samman och integreras inom ämnen och kurser bildas en helhet i utbildningen och de kompetenser som krävs i arbetsliv och samhällsliv utvecklas.

Eleven skall utveckla kompetens att planera och organisera sitt arbete, beredskap att lösa problem som uppstår samt förmåga att arbeta i och leda projekt. Eleven skall också kunna använda informations- och kommunikationsteknik som hjälpmedel och hantera informationen på ett selektivt och kritiskt sätt. Eleven skall även få förståelse för entreprenörskap.

Följande perspektiv skall genom val av stoff och arbetssätt speglas i undervisningen: etiskt, historiskt, internationellt och naturvetenskapligt perspektiv, genusperspektiv, entreprenörskapsperspektiv och miljöperspektiv. Miljöperspektivet ingår i det vidare begreppet hållbar utveckling. I hållbar utveckling innefattas förutom den miljömässiga dimensionen även den sociala och ekonomiska. Perspektiven bidrar till att utveckla elevens kritiska och konstruktiva tänkande.

Språkliga färdigheter är viktiga på byggprogrammet. Internationaliseringen ökar behovet av att kunna kommunicera på flera språk och därför skall eleven utveckla goda kommunikativa kunskaper i svenska och engelska samt uppmuntras att utöka sina språkkunskaper genom att studera andra språk. Att läsa texter med anknytning till byggprogrammet på engelska eller andra språk som eleven har i sitt studieprogram förstärker språkkunskaperna.

I byggprogrammet integreras perspektivet hållbar utveckling, som tar sin utgångspunkt i tanken på att samhällets utveckling inte får ske på bekostnad av kommande generationers möjlighet till ett gott liv. Perspektivet innefattar jämställda och demokratiska ämnesövergripande arbetssätt med inriktning mot verklighetsbaserad problemlösning, där eleven skall förvärva kunskap om ekologiska samband och kunna belysa ekonomiska, sociala och miljömässiga förhållanden och förlopp såväl lokalt som globalt. Eleven skall även förvärva kunskaper om hur kretsloppstänkande kan tillämpas samt hur resurs- och energihushållning kan användas inom de verksamheter som utbildningen knyter an till.

Bygg- och anläggningsverksamhet kan gälla såväl nybyggnad som underhåll och reparationer inom lokala, rikstäckande eller transnationella företag. Den som utför arbetet kan vara anställd eller egen företagare. Programmet förbereder för båda dessa roller. Arbeten inom byggnadsområdet utförs ofta i nära kontakt med beställaren, vilket ställer särskilda krav på att eleven utvecklar serviceförmåga, kvalitetsmedvetenhet, estetiskt kunnande och kreativitet. Såväl ett historiskt som ett entreprenörskapsperspektiv skall därför prägla utbildningen.

Genom att anlägga ett naturvetenskapligt perspektiv bidrar utbildningen till att utveckla det kritiska tänkande och den fördjupade omvärldsuppfattning som eleven skall förvärva. Verksamheten i skolan skall präglas av en demokratisk värdegrund. Denna stöds av ett etiskt perspektiv som kommer till uttryck inom alla ämnen. Elevens skall förstå den yrkesetik som råder inom branschen.

Utbildningen på byggprogrammet skall beakta ett genusperspektiv, dels övergripande utifrån den demokratiska värdegrundens jämställdhetsvärde, dels genom ett medvetandegörande om hur brister i jämställdhet kommer till uttryck i det omgivande samhället, inom yrket och i den egna skolan. Eleven skall utveckla förmåga att arbeta för jämställdhet och motverka diskriminerande förhållanden i utbildning och arbetsliv.

Inom områdena miljö, arbetsmiljö, arbets säkerhet, arbetsrätt och yrkesteknik skall eleven känna till nationella och internationella överenskommelser och bestämmelser inom yrkesområdet ur såväl arbetstagarens som arbetsgivarens synvinkel. Avsikten är att förebygga eventuella framtida fysiska och psykosociala arbets skador. Värdegrundsfrågor som jämställdhet, mobbning och rasism behandlas som en del i den psykosociala arbetsmiljön.

Samverkan mellan skola och arbetsliv

Vid den lokala utformningen av utbildningen skall skolan samråda med företrädare för arbetslivets organisationer och med andra lokala intressenter. Samrådet kan gälla såväl val av inriktning, innehåll och arbetsformer som utvecklingen av yrkesområdet i stort. En god samverkan med arbetslivet ger möjlighet till bättre information om utbildningsvägar och om arbetsmarknad samt utgör en förutsättning för att arbetsplatsförlagt lärande och gymnasiearbeten kan genomföras med hög kvalitet.

Arbetsplatsförlagt lärande

Arbetsplatsförlagt lärande (APL) har en central roll för att skapa helhet i programmet. Det skall ge kompetens och ökad förståelse för den yrkesverksamhet som programmet förbereder för. Det arbetsplatsförlagda lärandet skall organiseras i samverkan med det lokala arbetslivet.

Det arbetsplatsförlagda lärandet kan bestå av såväl tillämpningar och vidareutveckling av arbetsmetoder som eleven lärt i skolan som av nyinläring. Lärandet kan också bestå av komplettering av kunskaper inom angränsande områden.

Det arbetsplatsförlagda lärandet skall ge förtrogenhet med normer och krav i arbetslivet. Det skall också bidra till elevens utveckling av generella kompetenser, ansvarstagande och känsla för service, kvalitetsmedvetande i det utförda arbetet och förståelse för företagandets villkor och möjligheter. Arbetsplatsförlagt lärande ger också möjlighet att stärka elevernas kunskaper om rättigheter och skyldigheter i arbetslivet. Arbetsplatsförlagt lärande förutsätter samarbete mellan företrädare för skolan och arbetsplatsen samt eleven.

Skolan bör verka för att eleven erbjuds möjlighet att genomföra viss del av det arbetsplatsförlagda lärandet utomlands för att se hur yrket utövas i andra länder och stimulera till språklig utveckling och kulturell förståelse.

Gymnasiearbete

Gymnasiearbetet skall bidra till att uppfylla programmålen och målen för den inriktning eller specialisering eleven valt samt stärka helhetssynen på utbildningen. I gymnasiearbetet skall eleven tillämpa och fördjupa sina teoretiska och praktiska kunskaper inom flera ämnesområden. Om gymnasiearbetet genomförs i samverkan med arbetslivet förstärks realismen i problemställningarna. Ett väl genomfört gymnasiearbete sammanfattar vad

eleven lärt sig på byggprogrammet och är en förutsättning för gymnasieexamen.

Studievägar inom programmet

Byggprogrammet har fyra inriktningar: Anläggning, Husbyggnad, Måleri och Plåtslageri. Programmet förbereder för ett stort antal yrken inom byggsektorn. Utbildningen startar brett med gemensamma kurser och smalnar sedan av mot inriktningar och yrken. Varje inriktning ger tillsammans med de valbara kurserna, det arbetsplatsförlagda lärandet och gymnasiearbetet en hög grad av yrkesförberedelse inom gymnasieskolans ram.

Inriktning Anläggning

Målet för inriktningen är att eleven skall tillägna sig grundläggande yrkeskunskaper inom området anläggning och därmed lägga en grund för vidare specialisering inom ett av områdena anläggning eller anläggningsmaskiner.

Inriktning Husbyggnad

Målet för inriktningen är att eleven skall tillägna sig grundläggande yrkeskunskaper inom området husbyggnad och därmed lägga en grund för vidare specialisering inom ett av områdena byggnadsträ, betong eller mureri.

Inriktning Måleri

Målet för inriktningen är att eleven skall tillägna sig grundläggande yrkeskunskaper inom byggnadsmåleri.

Inriktning Plåtslageri

Målet för inriktningen är att eleven skall tillägna sig grundläggande yrkeskunskaper inom området plåtslageri och därmed lägga grund för vidare specialisering inom ett av områdena byggnadsplåtslageri eller ventilationsplåtslageri.

Valbara kurser

Eleverna skall utöver inriktningen erbjudas sådana valbara ämnen och kurser att målet för programmet uppnås. De valbara kurserna ger möjlighet till ytterligare specialisering. Erbjudandet skall omfatta ett allsidigt urval och skall även innehålla kurser av betydelse för högskolestudier.

Programmål för elprogrammet

Elprogrammets syfte

Elprogrammets syfte är att ge grundläggande yrkeskunskaper och kompetenser inom något av de eltekniska områdena automatiseringsteknik, elteknik eller informations- och kommunikationsteknik.

Utbildningen på elprogrammet skall ge en god grund för livslångt lärande i arbetslivet och även för vidare studier. Genom att samråda lokalt skall skolan följa förändringar inom yrkesområdena och anpassa utbildningen till arbetsmarknaden. Programmet skall ge kunskap om företagandets villkor.

För att spegla samhället och arbetslivet skall samarbetet mellan programmets studievägar och över programgränserna uppmuntras.

Kunskapsmål

I det följande beskrivs centrala kunskapsområden som eleven behöver utveckla för att uppnå ett professionellt förhållningssätt och en yrkesidentitet. För att eleven skall kunna uppnå detta krävs ett helhetstänkande och att sammanhang utvecklas i utbildningen mellan kunskaper och kompetenser såväl i skolan som i det arbetsplatsförlagda lärandet. Att eleven uppnått centrala kunskaper och kompetenser inom programmålet skall komma till uttryck i gymnasiearbetet.

Centrala mål för elprogrammet är att eleven

- förvärvar grundläggande kunskaper och kompetenser för att på ett yrkesmässigt sätt arbeta med produktion, installation samt service och underhåll inom teknikområdet,
- förvärvar de kunskaper som krävs för att planera, installera och underhålla olika system och anläggningar inom eltekniska områden,
- förvärvar kunskaper om systemkunskap, mätteknik, felsökning och reparation,
- utvecklar kompetens i praktisk problemlösning med utgångspunkt i kvalitetsmedvetenhet och säkerhetstänkande och handlar i enlighet med arbetslivets yrkesetik samt utför arbetet på ett för kunden estetiskt tilltalande sätt,
- lär sig planera, genomföra och dokumentera uppgifter, lösa praktiska problem samt välja relevant utrustning för uppdraget samt kvalitetssäkra arbetet, såväl självständigt som i samarbete med andra, samt
- förvärvar kunskaper om säkerhetsbestämmelser och internationella överenskommelser.

Kärnämnenas innehåll skall anpassas till elprogrammet genom val av stoff och arbetssätt. Kärnämnenen ger tillsammans med karaktärsämnenen generella kompetenser som bidrar till att ge eleven överblick och sammanhang. Exempel på kompetenser som eleverna skall utveckla tillsammans med ämneskunskaperna är att ta initiativ, att lösa problem, att se konsekvenser av

handlingsalternativ, att formulera, argumentera för och uttrycka ståndpunkter samt att söka, sovra och bearbeta information. Elevens utveckling mot ett kritiskt och konstruktivt tänkande har också en grund i såväl kärnämnen som karaktärsämnen. Ett ämnesövergripande arbetssätt är en förutsättning för att skapa helhet i utbildningen och ge eleven kompetenser som att söka, inhämta och analysera olika typer av information.

De gemensamma karaktärsämnena inom elprogrammet skall tillsammans med kärnämnen ge eleven aktuella yrkeskunskaper inom det eltekniska området. Ämnena skall ge grundläggande kunskap i styrteknik, reglerteknik, digitalteknik samt kunskaper i att utföra elarbeten på ett säkert sätt. Dessutom skall utbildningen ge kunskaper i enklare mekaniska arbeten. Utbildningen skall också ge kunskaper i ellära och om funktion och arbetssätt hos vanliga analoga och digitala elektronikkomponenter samt om hur de fungerar tillsammans i färdiga kretslösningar. Därutöver skall utbildningen ge grundläggande kunskaper om digital kommunikation. Utbildningen skall följa samhällsutvecklingen i syfte att utbilda mot aktuell kompetens. Eleven skall uppöva sin förmåga att se områden att förbättra och utveckla inom den egna yrkesutövningen.

Följande perspektiv skall genom val av stoff och arbetssätt speglas i undervisningen: etiskt, historiskt, internationellt och naturvetenskapligt perspektiv, genusperspektiv, entreprenörskapsperspektiv och miljöperspektiv. Miljöperspektivet ingår i det vidare begreppet hållbar utveckling. I hållbar utveckling innefattas förutom den miljömässiga dimensionen även den sociala och ekonomiska. Perspektiven bidrar till att utveckla elevens kritiska och konstruktiva tänkande.

Eleven skall kunna hantera material och tekniker som påverkar miljön, därför skall hållbar utveckling utifrån såväl ekologiska, ekonomiska som sociala aspekter prägla utbildningen. Därmed skall eleven förstå hur kretsloppstänkande kan tillämpas och hur resurs- och energihushållning kan användas inom de verksamheter som utbildningen berör. Allt eltekniskt kunnande bygger på naturvetenskapliga principer. Med stöd av dessa skall eleven i sitt arbete kunna göra medvetna val. Eleven skall också ha förmågan att påverka sin arbetsmiljö i positiv riktning. Därför skall eleven tillägna sig kunskaper om faktorer som påverkar den fysiska och psykiska hälsan samt om arbetsmiljöfrågor inom berörda verksamheter.

Genom att förstå hur dagens miljökrav historiskt sett vuxit fram i samspel med ekonomisk och teknisk utveckling, får eleven förutsättningar att acceptera nya tekniska rön och deras påverkan på yrket. Eleven skall förstå vikten av att utvecklas i sitt yrke och skall också utveckla initiativförmåga, uppfinningsrikedom och företagsamhet samt kunna initiera och genomföra olika aktiviteter och projekt.

Många arbetsuppgifter innebär omfattande kundkontakter av olika slag. Vissa arbetsuppgifter är också förlagda till kundens arbetsplats eller hem. I arbetet möter eleven människor med olika kulturell bakgrund. Eleven skall därför utveckla förståelse för både den egna och andras kulturers normer

och värden. Med detta som grund skall eleven förvärva en kommunikativ kompetens som kan anpassas till situationer i såväl arbetsliv som samhällsliv.

Internationaliseringen ökar behovet av att kunna kommunicera på flera språk och därför skall eleven uppmuntras att utveckla sina språkkunskaper. Att läsa texter med anknytning till elprogrammet på engelska eller andra språk som eleven har i sitt studieprogram förstärker språkkunskaperna. Inom alla samhällsområden krävs ställningstaganden i etiska frågor. Eleven skall därför kunna diskutera och ta ställning till etiska frågor och förhållningssätt som berör både yrkes- och samhällsliv.

Eleven skall utveckla förmåga att arbeta för jämställdhet och motverka diskriminerande förhållanden i utbildning och arbetsliv.

I allt arbete inom det eltekniska området är säkerhetsfrågor särskilt viktiga. Eleven skall känna till nationella och internationella överenskommelser och bestämmelser om miljö, arbetsmiljö, arbetssäkerhet, arbetsrätt och yrkesteknik inom yrkesområdet ur såväl arbetstagarens som arbetsgivarens synvinkel. Avsikten är att förebygga eventuella framtida fysiska och psykosociala arbetsskador. Värdegrundsfrågor som jämställdhet, mobbning och rasism behandlas som en del i den psykosociala arbetsmiljön.

Samverkan mellan skola och arbetsliv

Vid den lokala utformningen av utbildningen skall skolan samråda med företrädare för arbetslivets organisationer och med andra lokala intressenter. Samrådet kan gälla såväl val av inriktning, innehåll och arbetsformer som utvecklingen av yrkesområdet i stort. En god samverkan med arbetslivet ger möjlighet till bättre information om utbildningsvägar och om arbetsmarknad samt utgör en förutsättning för att arbetsplatsförlagt lärande och gymnasiearbeten kan genomföras med hög kvalitet.

Arbetsplatsförlagt lärande

Arbetsplatsförlagt lärande (APL) har en central roll för att skapa helhet i programmet. Det skall ge kompetens och ökad förståelse för den yrkesverksamhet som programmet förbereder för. Det arbetsplatsförlagda lärandet skall organiseras i samverkan med det lokala arbetslivet.

Det arbetsplatsförlagda lärandet kan bestå av såväl tillämpningar och vidareutveckling av arbetsmetoder som eleven lärt i skolan som av nyinlärning. Lärandet kan också bestå av komplettering av kunskaper inom angränsande områden.

Det arbetsplatsförlagda lärandet skall ge förtrogenhet med normer och krav i arbetslivet. Det skall också bidra till elevens utveckling av generella kompetenser, ansvarstagande och känsla för service, kvalitetsmedvetande i det utförda arbetet och förståelse för företagandets villkor och möjligheter. Arbetsplatsförlagt lärande ger också möjlighet att stärka elevernas kunskaper om rättigheter och skyldigheter i arbetslivet. Arbetsplatsförlagt

lärande förutsätter samarbete mellan företrädare för skolan och arbetsplatsen samt eleven.

Skolan bör verka för att eleven erbjuds möjlighet att genomföra viss del av det arbetsplatsförlagda lärandet utomlands för att se hur yrket utövas i andra länder och stimulera till språklig utveckling och kulturell förståelse.

Gymnasiearbete

Gymnasiearbetet skall bidra till att uppfylla programmålen och målen för den inriktning eller specialisering eleven valt samt stärka helhetssynen på utbildningen. I gymnasiearbetet skall eleven tillämpa och fördjupa sina teoretiska och praktiska kunskaper inom flera ämnesområden. Om gymnasiearbetet genomförs i samverkan med arbetslivet förstärks realismen i problemställningarna. Ett väl genomfört gymnasiearbete sammanfattar vad eleven lärt sig på elprogrammet och är en förutsättning för gymnasieexamen.

Studievägar inom programmet

Elprogrammet har tre nationella inriktningar: Automatiseringsteknik, Elteknik samt Informations- och kommunikationsteknik. Varje inriktning ger tillsammans med de valbara kurserna, det arbetsplatsförlagda lärandet och gymnasiearbetet en hög grad av yrkesförberedelse inom gymnasieskolans ram.

Inriktning Automatiseringsteknik

Målet för inriktningen är att eleven skall tillägna sig grundläggande kunskaper i att planera, installera och driftsätta olika typer av system. Eleven skall också tillägna sig förmåga att utföra kontroll och förebyggande underhåll.

Inriktning Elteknik

Målet för inriktningen är att eleven skall tillägna sig grundläggande kunskaper i att planera, installera och underhålla elanläggningar med god säkerhet. Eleven skall också tillägna sig kunskaper om gällande föreskrifter, normer samt kvalitetssystem inom området.

Inriktning Informations- och kommunikationsteknik

Målet för inriktningen är att eleven skall tillägna sig kunskaper som krävs för att arbeta med system för kommunikation och presentation av data, bild och ljud samt med interaktiva tekniker. Arbetet innebär att planera, installera, administrera, underhålla och reparera dessa system. Eleven skall också tillägna sig kunskaper för att kunna möta den framtida utvecklingen inom teknikområdet.

Valbara kurser

Eleverna skall utöver inriktningen erbjudas sådana valbara ämnen och kurser att målet för programmet uppnås. De valbara kurserna ger möjlighet

till ytterligare specialisering. Erbjudandet skall omfatta ett allsidigt urval och även innehålla kurser av betydelse för högskolestudier.

Programmål för energiprogrammet

Energiprogrammets syfte

Energiprogrammets syfte är att ge yrkeskunskaper och kompetenser inom något av teknikområdena energi- och fastighetsteknik eller VVS och kylteknik och därmed även kunskaper som bidrar till en hållbar utveckling för människan och miljön.

Utbildningen på energiprogrammet skall ge en god grund för livslångt lärande i arbetslivet och även för vidare studier. Genom att samråda lokalt skall skolan följa förändringar inom yrkesområdena och anpassa utbildningen till arbetsmarknaden. Programmet skall ge kunskap om företagandets villkor.

För att spegla samhället och arbetslivet skall samarbetet mellan programmets studievägar och över programgränserna uppmuntras.

Kunskapsmål

I det följande beskrivs centrala kunskapsområden som eleven behöver utveckla för att uppnå ett professionellt förhållningssätt och en yrkesidentitet. För att eleven skall kunna uppnå detta krävs ett helhetstänkande och att sammanhang utvecklas i utbildningen mellan kunskaper och kompetenser, såväl i skolan som i det arbetsplatsförlagda lärandet. Att eleven uppnått centrala kunskaper och kompetenser inom programmålet skall komma till uttryck i gymnasiearbetet.

Centrala mål för energiprogrammet är att eleven

- förvärvar de kunskaper som krävs för att planera, installera och underhålla olika system och anläggningar inom det energitekniska området på ett yrkesmässigt sätt,
- lär sig planera, genomföra och dokumentera uppgifter, lösa problem samt välja relevant utrustning för uppdraget och kvalitetssäkra arbetet, samt
- förvärvar kunskaper om säkerhetsbestämmelser och internationella överenskommelser.

Kärnämnenas innehåll anpassas till energiprogrammet genom val av stoff och arbetssätt. Kärnämnen ger tillsammans med karaktärsämnen generella kompetenser som bidrar till att ge eleven överblick och sammanhang. Exempel på kompetenser som eleverna skall utveckla tillsammans med ämneskunskaperna är att ta initiativ, att lösa problem, att se konsekvenser av handlingsalternativ, att formulera, argumentera för och uttrycka ståndpunkter samt att söka, sovra och bearbeta information. Elevens

utveckling mot ett kritiskt och konstruktivt tänkande har också en grund i såväl kärnämnen som karaktärsämnen.

De gemensamma karaktärsämnena inom energiprogrammet skall tillsammans med kärnämnen ge eleven kunskaper i energitekniska systems funktion och tillhörande komponenters uppgifter. Ämnena skall även ge kunskaper i service och underhåll av energitekniska komponenter, kunskaper i sammanfogningsteknik och grundläggande kunskaper i materiallära samt kunskaper inom de el- och reglertekniska områdena.

Lärandet skall inriktas mot praktisk problemlösning i samband med att eleven utvecklar en förmåga att ge service, installera, ta i drift och felsöka. Eleven skall kunna utföra drift- och underhållsarbeten med tyngdpunkt på något yrkesområde inom energiprogrammet. För att skapa den kombination av kunskaper som är nödvändiga för den praktiska problemlösning som utgör grunden i utbildningen, är det viktigt att kunskaper inom karaktärsämnen och kärnämnen tillsammans skapar en helhet och ett sammanhang.

Inom energiprogrammets verksamhetsområden hanterar teknikern material och tekniker som påverkar miljön. Genom att jämföra äldre tiders energiförbrukning med dagens mer energieffektiva processer skall eleven utveckla en förståelse av vikten av miljötänkande. Allt energitekniskt kunnande bygger på naturvetenskapliga principer. Eleven skall ta ansvar för påverkan på miljön med utgångspunkt i ekologiska, ekonomiska och sociala aspekter på hållbar utveckling. Detta skall visa sig genom att eleven i sitt arbete gör medvetna val grundade på naturvetenskapligt kunnande. Eleven skall vidare utveckla en förmåga att värdera olika energisystem och deras miljöeffekter samt kunskap om vilka energisystem som bidrar till ekologiskt hållbar utveckling.

Eleven skall utveckla förmågan att kritiskt granska och utvärdera det egna arbetet i relation till för arbetslivet relevanta kvalitets- och säkerhetskrav. Arbetsuppgifterna i utbildningen skall genomföras på ett sådant sätt att eleven utvecklar förmåga att arbeta såväl självständigt som tillsammans med andra.

Inom områdena miljö, arbetsmiljö, arbetssäkerhet, arbetsrätt och yrkesteknik skall eleven känna till nationella och internationella överenskommelser och bestämmelser inom yrkesområdet ur såväl arbetstagarens som arbetsgivarens synvinkel. Avsikten är att förebygga eventuella framtida fysiska och psykosociala arbetsskador. Värdegrundsfrågor som jämställdhet, mobbning och rasism behandlas som en del i den psykosociala arbetsmiljön.

Följande perspektiv skall genom val av stoff och arbetssätt speglas i undervisningen: etiskt, historiskt, internationellt och naturvetenskapligt perspektiv, genusperspektiv, entreprenörskapsperspektiv och miljöperspektiv. Miljöperspektivet ingår i det vidare begreppet hållbar utveckling. I hållbar utveckling innefattas förutom den miljömässiga

dimensionen även den sociala och ekonomiska. Perspektiven bidrar till att utveckla elevens kritiska och konstruktiva tänkande.

Ett flertal yrkesområden inom energisektorn har nära koppling till internationella överenskommelser. Kommunikativ kompetens, språkkunskaper utöver svenska samt förståelse för andra kulturella mönster är viktiga med tanke på arbetslivets internationalisering och samhällets mångkulturella sammansättning. Att arbeta inom de yrken som programmet leder till innebär möten med människor i olika situationer. Eleven skall därför utveckla förståelse och respekt för både den egna kulturens och andra kulturers normer och värden. Eleven skall också utveckla en förståelse av yrkesetiska normer och kunna handla i enlighet med dessa.

Kunskap om företagandets villkor är viktig för den som arbetar inom det energitekniska området. Många sektorer inom området handskas med stora värden, såväl ekonomiska, miljömässiga som personella. För att utveckla företagandet skall eleven förvärva kunskaper om företagandets villkor samt utveckla initiativförmåga och kreativitet i yrkesutövandet.

Eleven skall utveckla kunskap om hur det energitekniska områdets framväxt haft betydelse för nutida föreställningar om vad som är kvinnligt och manligt samt kunna identifiera diskriminerande och icke jämställda förhållanden. Eleven skall också utveckla förmåga att arbeta för jämställdhet mellan könen inom det valda yrkesområdet och i samhällslivet.

Samverkan mellan skola och arbetsliv

Vid den lokala utformningen av utbildningen skall skolan samråda med företrädare för arbetslivets organisationer och med andra lokala intressenter. Samrådet kan gälla såväl val av inriktning, innehåll och arbetsformer som utvecklingen av yrkesområdet i stort. En god samverkan med arbetslivet ger möjlighet till bättre information om utbildningsvägar och om arbetsmarknad samt utgör en förutsättning för att arbetsplatsförlagt lärande och gymnasiearbeten kan genomföras med hög kvalitet.

Arbetsplatsförlagt lärande

Arbetsplatsförlagt lärande (APL) har en central roll för att skapa helhet i programmet. Det skall ge kompetens och ökad förståelse för den yrkesverksamhet som programmet förbereder för. Det arbetsplatsförlagda lärandet skall organiseras i samverkan med det lokala arbetslivet.

Det arbetsplatsförlagda lärandet kan bestå av såväl tillämpningar och vidareutveckling av arbetsmetoder som eleven lärt i skolan som av nyinläring. Lärandet kan också bestå av komplettering av kunskaper inom angränsande områden.

Det arbetsplatsförlagda lärandet skall ge förtrogenhet med normer och krav i arbetslivet. Det skall också bidra till elevens utveckling av generella kompetenser, ansvarstagande och känsla för service, kvalitetsmedvetande i det utförda arbetet och förståelse för företagandets villkor och möjligheter.

Arbetsplatsförlagt lärande ger också möjlighet att stärka elevernas kunskaper om rättigheter och skyldigheter i arbetslivet. Arbetsplatsförlagt lärande förutsätter samarbete mellan företrädare för skolan och arbetsplatsen samt eleven.

Skolan bör verka för att eleven erbjuds möjlighet att genomföra viss del av det arbetsförlagda lärandet utomlands för att se hur yrket utövas i andra länder och stimulera till språklig utveckling och kulturell förståelse.

Gymnasiearbete

Gymnasiearbetet skall bidra till att uppfylla programmålen och målen för den inriktning eller specialisering eleven valt samt stärka helhetssynen på utbildningen. I gymnasiearbetet skall eleven tillämpa och fördjupa sina teoretiska och praktiska kunskaper inom flera ämnesområden. Om gymnasiearbetet genomförs i samverkan med arbetslivet förstärks realismen i problemställningarna. Ett väl genomfört gymnasiearbete sammanfattar vad eleven lärt sig på energiprogrammet och är en förutsättning för gymnasieexamen.

Studievägar inom programmet

Energiprogrammet har två nationella inriktningar, Energi och fastighetsteknik samt VVS- och kylteknik. Varje inriktning ger tillsammans med de valbara kurserna, det arbetsplatsförlagda lärandet och gymnasiearbetet en hög grad av yrkesförberedelse inom gymnasieskolans ram.

Inriktning Energi- och fastighetsteknik

Målet för inriktningen är att eleven skall tillägna sig grundläggande kunskaper om uppbyggnad av system i energitekniska anläggningar samt om funktion hos system och tillhörande komponenter. Eleven skall också tillägna sig grundläggande kunskaper i service, drift och underhåll samt utveckla förmågan till systemtänkande.

Inriktningen lägger en grund för vidare specialisering mot fastighetservice och kraft- och värmeteknik.

Inriktning VVS- och kylteknik

Målet för inriktningen är att eleven skall tillägna sig grundläggande kunskaper om service, drift och underhåll och installation av kyl- och värmepumpsutrustning samt värme-, ventilations- och sanitetstekniska utrustningar. Eleven skall också tillägna sig grundläggande kunskaper om energi- och miljöfrågor samt kunskaper i säkerhet inom VVS och kyl- och värmepumpsteknik.

Inriktningen lägger en grund för vidare specialisering mot VVS-installation, industrirör eller kyl- och värmepumpsteknik.

Valbara kurser

Eleverna skall utöver inriktningen erbjudas sådana valbara ämnen och kurser att målet för programmet uppnås. De valbara kurserna ger möjlighet till ytterligare specialisering. Erbjudandet skall omfatta ett allsidigt urval och även innehålla kurser av betydelse för högskolestudier.

Programmål för estetiska programmet

Estetiska programmets syfte

Estetiska programmets syfte är att ge eleven grundläggande kunskaper inom kultur och estetik samt möjlighet att allsidigt utveckla förmågan till gestaltning med estetiska uttryck. Eleven skall möta, uppleva, analysera och tolka konstnärliga uttrycksformer.

Utbildningen på estetiska programmet skall förbereda eleven för vidare studier och för lärande i arbetslivet inom såväl estetiska som andra verksamhetsområden. Genom att fördjupa elevens kunskaper och intresse för att gå vidare i sin kunskapsutveckling förbereder programmet för ett livslångt lärande, både inom Sverige och internationellt. Programmet skall ge kunskap om företagandets villkor.

För att spegla samhället och arbetslivet skall samarbetet mellan programmens studievägar och över programgränserna uppmuntras.

Kunskapsmål

I det följande beskrivs de centrala kunskapsområden inom vilka eleven behöver utveckla sitt kunnande för att uppnå ett helhetstänkande och ett sammanhang mellan kunskaper och kompetenser på det estetiska området. Denna utveckling bör ske såväl i skolan som i det arbetsplatsförlagda lärandet. Att eleven uppnått centrala kunskaper och kompetenser inom programmålet skall komma till uttryck i gymnasiearbetet.

Centrala mål för estetiska programmet är att eleven

- utvecklar den egna skapande verksamheten,
- utvecklar sin förmåga att kommunicera med estetiska uttrycksmedel,
- utvecklar förmåga att reflektera över egna och andras arbetsprocesser och resultat,
- förvärvar kunskap om innebörden av begreppet estetik,
- förvärvar kunskap om de estetiska uttrycksformernas betydelse historiskt och i det nutida samhället, samt
- utvecklar kunskap i samspelet mellan estetisk produktion, reception och reflektion.

Kärnämnenas innehåll skall anpassas till estetiska programmet genom val av stoff och arbetssätt. Kärnämnenena ger tillsammans med karaktärsämnenas generella kompetenser som bidrar till att ge eleven överblick och

sammanhang. Exempel på kompetenser som eleverna skall utveckla tillsammans med ämneskunskaperna är att ta initiativ, att lösa problem, att se konsekvenser av handlingsalternativ, att formulera, argumentera för och uttrycka ståndpunkter samt att söka, sovra och bearbeta information. Elevens utveckling mot ett kritiskt och konstruktivt tänkande har också en grund i såväl kärnämnen som karaktärsämnena.

De gemensamma karaktärsämnena inom estetiska programmet skall tillsammans med kärnämnen ge eleven estetiska kunskaper i historisk, samhälls- och kulturell belysning. Eleven skall utveckla förmågan att använda sina kunskaper i sammanhang som skapar mening samt att förstå estetikens betydelse för kunskapsutvecklingen.

Genom att en helhet skapas i utbildningen kring historia, kulturhistoria, samhällskunskap och de estetiska ämnena ges en förståelse av det moderna och historiska samhällets struktur och livsmönster samt de olika konstarternas roll i samhällsutvecklingen. En bred kulturhistorisk orientering samt förståelse av olika estetiska uttryck och kulturella mönster från olika tider och kulturer är viktiga kunskaper som eleven skall förvärva. Programmet ger också möjlighet till kulturhistorisk fördjupning inom den inriktning eleven valt.

Den egna skapande verksamheten innebär att eleven skall utveckla kunskap i konstnärliga uttrycksformer samt om innebörden av begreppet estetik. Den egna skapande verksamheten skall vara utgångspunkten för lärandet. Eleven skall pröva olika former av utåtriktad verksamhet genom konkret gestaltungsarbete.

Eleven skall utveckla och fördjupa sina kunskaper inom valt estetiskt område. Genom att utveckla fantasi, inlevelseförmåga, kreativitet och samspel ökar eleven sin självkänedom.

Eleven skall utveckla sin kompetens att via olika informationskällor inhämta, kritiskt granska, tolka och värdera information. Eleven skall även utveckla sin kommunikativa kompetens genom att formulera och kommunicera idéer och information med hjälp av aktuell och adekvat teknik. Eleven skall också förvärva kunskap om de lagar och förordningar som finns kring konstnärlig verksamhet som riktar sig till offentligheten.

Språklig kompetens inom programmet har ett vidgat textbegrepp som utgångspunkt, vilket innebär att språk i detta sammanhang inte enbart omfattar talat eller skrivet språk, utan även andra estetiska uttryck. Genom språkkunskaper, tillsammans med gestaltande arbete och estetiska uttrycksformer sett som ett internationellt språk, ges en mångkulturell koppling till och en ökad förståelse för omvärlden.

Följande perspektiv skall genom val av stoff och arbetssätt speglas i undervisningen: etiskt, historiskt, internationellt och naturvetenskapligt perspektiv, genusperspektiv, entreprenörskapsperspektiv och miljöperspektiv. Miljöperspektivet ingår i det vidare begreppet hållbar utveckling. I hållbar utveckling innefattas förutom den miljömässiga

dimensionen även den sociala och ekonomiska. Perspektiven bidrar till att utveckla elevens kritiska och konstruktiva tänkande.

Gestaltningssarbetet aktualiserar aspekter på traditionella könsroller och ojämlikheter mellan könen inom de olika konstarterna och eleven skall analysera och reflektera över dessa företeelser.

I den skapande verksamheten tydliggörs perspektivet på hållbar utveckling på olika sätt och eleven skall förvärva kunskap om såväl den ekologiska som den ekonomiska och sociala dimensionen inom kunskapsområdet. Hänsyn till miljön skall vara en integrerad del av utbildningen inom programmet exempelvis genom hantering av olika material, generellt kretsloppstänkande, fysisk och psykosocial arbetsmiljö samt när det gäller förutsättningar för en ekologiskt hållbar utveckling.

Eleven skall utveckla sin förmåga att analysera och lösa problem och genomföra uppdrag inom det estetiska området såväl på egen hand som i samarbete med andra. Därigenom utvecklar eleven även förmågan till etiska ställningstaganden. Eleven skall utnyttja sitt kunnande och använda utrustning och materiel självständigt och innovativt. Lärandet skall stimulera till att eleven skall utveckla handlingsberedskap. Programmet ger stora möjligheter att på olika sätt initiera och skapa olika aktiviteter som ger eleven en viktig kompetens inom entreprenörskapsområdet.

Genom grundläggande utbildning i naturkunskap och matematik skall eleven utveckla förmåga att analysera och reflektera över olika företeelser inom naturvetenskap. Därmed utvecklar eleven även förmågan till logiskt tänkande och problemlösning.

I det konstnärliga skapandet lär sig eleven att kontinuerligt reflektera över sitt arbete för att därigenom pröva alternativa vägar för att lösa problem. Genom diskussioner och bearbetningar av olika uppfattningar, gestaltningar och uttryck inom estetiska områden utvecklar eleven sin förmåga att uppleva, tolka och reflektera. Också det etiska perspektivet kan komma in här.

Inom områdena miljö, arbetsmiljö, arbets säkerhet och arbetsrätt skall eleven känna till nationella och internationella grundläggande principer ur såväl arbetstagarens som arbetsgivarens synvinkel. Avsikten är att öka förståelse för de förhållanden som råder i arbetslivet. Värdegrundsfrågor som jämställdhet, mobbning och rasism behandlas som en del i den psykosociala arbetsmiljön.

Samverkan mellan skola och samhälle

Vid den lokala utformningen av utbildningen bör skolan samråda med lokala intressenter. Samrådet kan gälla såväl val av inriktning, innehåll och arbetsformer som utvecklingen av det estetiska området i stort. En god samverkan med det kringliggande samhället ger möjlighet till bättre information om utbildningsvägar och om arbetsmarknad samt utgör en

förutsättning för att eventuellt arbetsplatsförlagt lärande och gymnasiearbete kan genomföras med hög kvalitet.

Arbetsplatsförlagt lärande

Varje elev på programmet bör genomföra arbetsplatsförlagt lärande (APL). Lokala överväganden skall ligga till grund för i vilken omfattning och för vilka delar av utbildningen detta kan genomföras.

För att sätta in utbildningen i ett större sammanhang och ge entreprenörskapsperspektivet en naturlig koppling till elevens utbildning bör samarbete ske med arbets- och samhällsliv, samt högskolor och universitet.

Gymnasiearbete

Gymnasiearbetet skall bidra till att uppfylla programmålen och målen för den inriktning eller specialisering eleven valt samt stärka helhetssynen på utbildningen. I gymnasiearbetet skall eleven tillämpa och fördjupa sina kunskaper inom flera ämnesområden. Om gymnasiearbetet genomförs i samverkan med det kringliggande samhället förstärks realismen i problemställningarna. Ett väl genomfört gymnasiearbete sammanfattar vad eleven lärt sig på estetiska programmet och är en förutsättning för gymnasieexamen.

Studievägar inom programmet

Estetiska programmet har fyra nationella inriktningar: Bild- och formgivning, Dans, Musik samt Teater. Skolan har ett ansvar för att utöver inriktningen erbjuda eleven sådana valbara ämnen och kurser att målet för programmet uppnås.

Inriktning Bild- och formgivning

Målet för inriktningen är att eleven skall tillägna sig grundläggande kunskaper i ett brett bild- och formgivningsområde samt fördjupade kunskaper inom något område. Inriktningen ger möjlighet till praktiskt utövande inom olika bild- och formområden och till samverkan mellan dessa.

Inriktning Dans

Målet för inriktningen är att eleven skall tillägna sig kunskaper inom de för dansen etablerade områden som utövas nationellt och internationellt, dels genom praktiskt utövande, dels genom teoretisk och praktisk samverkan.

Utbildningen på inriktningen betonar dansens helhet genom samspelet mellan begreppen träning, skapande och teoretisk förståelse. Inom inriktningen utvecklar eleven sin förmåga till upplevelse, analys, samspel och skapande.

Inriktning Musik

Målet för inriktningen är att eleven, bl.a. genom praktiskt utövande, skall tillägna sig kunskaper inom de för musiken etablerade kunskapsområdena. Inriktningen ger möjlighet både till specialisering och till samverkan mellan olika musikområden.

Inriktning Teater

Målet för inriktningen är att eleven skall tillägna sig breda kunskaper inom teaterområdet. Eleven skall också utveckla förmåga till kommunikation och förståelse genom teaterns uttrycksformer och metoder. Inriktningen är en ingång till att praktisera en kunskapsform baserad på samverkan mellan estetisk produktion och reflektion, mellan sinneserfarenheter och teori. Eleven skall även utveckla sin förmåga till analys, samspel och skapande.

Valbara kurser

De valbara kurserna ger möjlighet till ytterligare specialisering. Erbjudandet skall omfatta ett allsidigt urval och även innehålla kurser av betydelse för högskolestudier.

Programmål för fordonsprogrammet

Fordonsprogrammets syfte

Fordonsprogrammets syfte är att ge yrkeskunskaper och kompetens inom transport- och fordonssektorn och därmed även kunskaper som bidrar till en hållbar utveckling för människan och miljön.

Utbildningen på fordonsprogrammet skall ge en god grund för livslångt lärande i arbetslivet och även för vidare studier. Genom att samråda lokalt skall skolan följa förändringar inom yrkesområdena och anpassas till både nationell och internationell arbetsmarknad. Programmet skall ge kunskap om företagandets villkor.

För att spegla samhället och arbetslivet skall samarbetet mellan programmets studievägar och över programgränserna uppmuntras.

Kunskapsmål

I det följande beskrivs centrala kunskapsområden som eleven behöver utveckla för att uppnå ett professionellt förhållningssätt och en yrkesidentitet. För att eleven skall kunna uppnå detta krävs ett helhetstänkande och ett sammanhang mellan de kunskaper och kompetenser som utvecklas i utbildningen, såväl i skolan som i det arbetsplatsförlagda lärandet. Att eleven uppnått centrala kunskaper och kompetenser inom programmålet skall komma till uttryck i gymnasiearbetet.

Centrala mål för fordonsprogrammet är att eleven

- förvärvar de grundläggande kunskaper och kompetenser som behövs för arbete med transporter och fordon och lär sig arbeta på ett yrkesmässigt sätt,
- lär sig planera, genomföra och dokumentera uppgifter, lösa praktiska problem samt välja relevant utrustning för uppdraget, såväl självständigt som i samarbete med andra,
- lär sig ett serviceinriktat förhållningssätt samt kvalitetsmedvetenhet och säkerhetstänkande i arbetet, samt
- förvärvar fördjupade kunskaper inom något av områdena fordonsteknik, karosseriteknik eller transport och logistik.

Kärnämnenas innehåll skall anpassas till fordonsprogrammet genom val av stoff och arbetssätt. Kärnämnen ger tillsammans med karaktärsämnen generella kompetenser som bidrar till att ge eleven överblick och sammanhang. Exempel på kompetenser som eleverna skall utveckla tillsammans med ämneskunskaperna är att ta initiativ, att lösa problem, att se konsekvenser av handlingsalternativ, att formulera, argumentera för och uttrycka ståndpunkter samt att söka, sovra och bearbeta information. Elevens utveckling mot ett kritiskt och konstruktivt tänkande har också en grund i såväl kärnämnen som karaktärsämnen.

De styrande faktorerna i fordonsprogrammet är den snabba tekniska utvecklingen inom fordonsbranschen och behovet av ökad miljö- och kundanpassning. Inbyggda datasystem ställer krav på kompetens både hos förare och hos dem som skall utföra service och underhåll på fordon. Med den ökade tekniska komplexiteten följer även att utrustning och verktyg anpassas för det speciella fordonet. Eleven skall lära sig välja rätt utrustning för att kunna utföra kostnadseffektiva arbeten. Yrkesföraren måste behärska en avancerad kommunikationsutrustning samt utrustning för lastning och lossning.

De gemensamma karaktärsämnen inom fordonsprogrammet skall tillsammans med kärnämnen ge eleven kunskap om olika fordonskonstruktioner samt förståelse av hur rätt underhåll och service påverkar fordonet miljömässigt. Ämnena skall ge kunskap om infrastrukturens och logistikens betydelse för effektiva transporter samt om de olika transportsystemens roll i samhället både inom Sverige och internationellt. Eleven skall även känna till aktuella yrken och förutsättningarna för eget företagande samt lära sig kundbemötande och trafikkunskap.

Följande perspektiv skall genom val av stoff och arbetssätt speglas i undervisningen: etiskt, historiskt, internationellt och naturvetenskapligt perspektiv, genusperspektiv, entreprenörskapsperspektiv och miljöperspektiv. Miljöperspektivet ingår i det vidare begreppet hållbar utveckling. I hållbar utveckling innefattas förutom den miljömässiga dimensionen även den sociala och ekonomiska. Perspektiven bidrar till att utveckla elevens kritiska och konstruktiva tänkande.

Skolan skall följa utvecklingen i samhället och utbilda för en aktuell kompetens. Skolan ansvarar för att eleven utvecklar sina kunskaper inom områdena inbyggda datasystem, kvalitetssäkring, informationsteknologi,

miljöfrågor, kundbemötande, ekonomi samt språk och kommunikation. Eleven skall också förvärva ett etiskt förhållningssätt i enlighet med samhällets normer och arbetslivets yrkesetik.

Eleven skall förstå hur olika sätt att framföra och underhålla fordon påverkar miljön. Eleven skall lära sig att ta ansvar för ett naturvetenskapligt sätt att arbeta genom att bedöma vilka konsekvenser olika verksamheter inom transportområdet får för miljön och göra medvetna val i sitt handlande.

Med kunskaper i ny avancerad teknik följer även nya problemställningar, arbetssätt och ständig kompetensutveckling. Eleven skall därför kunna utveckla initiativförmåga, uppfinningsrikedom och företagsamhet. Eleven skall vidare kunna initiera och genomföra olika aktiviteter och projekt så att de överensstämmer med perspektivet hållbar utveckling.

Transport- och fordonsbranschen är internationell till sin karaktär. Fordonsprogrammet är därför en utbildning som riktar sig till en internationell arbetsmarknad, där krav ställs på kunskap om internationell lagstiftning. Också kunskap om andra kulturer samt språklig kompetens krävs. För att på olika sätt kunna formulera och kommunicera idéer och information samt för att kunna möta och samarbeta med människor i skilda sammanhang behöver eleven utveckla goda kommunikativa kunskaper i svenska och engelska samt uppmuntras att utöka sina språkkunskaper genom att studera andra språk. Att läsa texter med anknytning till fordonsprogrammet på engelska eller andra språk som eleven har i sitt studieprogram förstärker språkkunskaperna.

Att arbeta på fordonsverkstad eller att yrkesmässigt köra fordon är ett arbete som kräver självständighet samtidigt som det bygger på samarbete. Många arbetsuppgifter innebär omfattande kundkontakter av olika slag. I arbetet möter eleven människor med olika kulturell bakgrund. Eleven skall utveckla kompetens att kunna hantera och utveckla relationer oavsett om dessa berör arbetskamrater eller kunder.

Yrkesföraren skall lösa sina arbetsuppgifter även under omständigheter som är svåra att förutse. Det kan gälla väderlek, väglag och trafikhändelser vid leverans av gods eller vid kundkontakter och persontransporter. Eleven skall lära sig planera och organisera lastning, lossning och avlämning av godset och samtidigt vidta åtgärder för att stabilisera godset, säkra lasten och optimera energiförbrukningen.

Komplexiteten i dagens fordon är mycket stor. Detta innebär att en och samma person sällan eller aldrig har kompetens att felsöka och reparera på alla system i fordonet. Eleven skall därför utveckla förmågan att arbeta i lag där personer med olika kompetenser samarbetar för att lösa problemen. Eleven skall också kunna utföra sitt arbete på ett kostnadseffektivt och estetiskt tilltalande sätt. Eleven skall utveckla sin förmåga att se vilka områden som behöver utvecklas och förbättras inom den egna yrkesutövningen. Ett naturvetenskapligt perspektiv bidrar till ett kritiskt och konstruktivt tänkande vid problemlösning.

Eleven skall förstå transportsystemets och teknikens utveckling i förhållande till människans behov och samhällets utveckling. Det historiska perspektivet bidrar till att eleven bättre förstår framtida förändringar av yrket.

Inom områdena miljö, arbetsmiljö, arbets säkerhet, arbets rätt och yrkesteknik skall eleven känna till nationella och internationella överenskommelser och bestämmelser inom yrkesområdet ur såväl arbetstagarens som arbetsgivarens synvinkel. Avsikten är att förebygga eventuella framtida fysiska och psykosociala arbetsskador. Värdegrundsfrågor som jämställdhet, mobbning och rasism behandlas som en del i den psykosociala arbetsmiljön.

Eleven skall utveckla kunskap om yrkesområdets framväxt och nutida betydelse för föreställningar om vad som är kvinnligt och manligt samt kunna identifiera diskriminerande och icke jämställda förhållanden. Eleven skall också arbeta för jämställdhet mellan könen inom det valda yrkesområdet och i samhällslivet.

Förarutbildning

För förarutbildning inom gymnasieskolan gäller särskilda regler. Av Skolverkets föreskrifter framgår vilka kurser som skall kombineras för att förarutbildningen skall bli fullständig.

Samverkan mellan skola och arbetsliv

Vid den lokala utformningen av utbildningen skall skolan samråda med företrädare för arbetslivets organisationer och med andra lokala intressenter. Samrådet kan gälla såväl val av inriktning, innehåll och arbetsformer som utvecklingen av yrkesområdet i stort. En god samverkan med arbetslivet ger möjlighet till bättre information om utbildningsvägar och om arbetsmarknad samt utgör en förutsättning för att arbetsplatsförlagt lärande och gymnasiearbeten kan genomföras med hög kvalitet.

Arbetsplatsförlagt lärande

Arbetsplatsförlagt lärande (APL) har en central roll för att skapa helhet i programmet. Det skall ge kompetens och ökad förståelse för den yrkesverksamhet som programmet förbereder för. Det arbetsplatsförlagda lärandet skall organiseras i samverkan med det lokala arbetslivet.

Det arbetsplatsförlagda lärandet kan bestå av såväl tillämpningar och vidareutveckling av arbetsmetoder som eleven lärt i skolan som av nyinläring. Lärandet kan också bestå av komplettering av kunskaper inom angränsande områden.

Det arbetsplatsförlagda lärandet skall ge förtrogenhet med normer och krav i arbetslivet. Det skall också bidra till elevens utveckling av generella kompetenser, ansvarstagande och känsla för service, kvalitetsmedvetande i det utförda arbetet och förståelse för företagandets villkor och möjligheter.

Arbetsplatsförlagt lärande ger också möjlighet att stärka elevernas kunskaper om rättigheter och skyldigheter i arbetslivet. Arbetsplatsförlagt lärande förutsätter samarbete mellan företrädare för skolan och arbetsplatsen samt eleven.

Skolan bör verka för att eleven erbjuds möjlighet att genomföra viss del av det arbetsplatsförlagda lärandet utomlands för att se hur yrket utövas i andra länder och stimulera till språklig utveckling och kulturell förståelse.

Gymnasiearbete

Gymnasiearbetet skall bidra till att uppfylla programmålen och målen för den inriktning eller specialisering eleven valt samt stärka helhetssynen på utbildningen. I gymnasiearbetet skall eleven tillämpa och fördjupa sina teoretiska och praktiska kunskaper inom flera ämnesområden. Om gymnasiearbetet genomförs i samverkan med arbetslivet förstärks realismen i problemställningarna. Ett väl genomfört gymnasiearbete sammanfattar vad eleven lärt sig på fordonsprogrammet och är en förutsättning för gymnasieexamen.

Studievägar inom programmet

Fordonsprogrammet har tre nationella inriktningar: Fordonsteknik, Karosseriteknik samt Transport och logistik. Varje inriktning ger tillsammans med de valbara kurserna, det arbetsplatsförlagda lärandet och gymnasiearbetet en hög grad av yrkesförberedelse inom gymnasieskolans ram.

Inriktning Fordonsteknik

Målet för inriktningen är att eleven skall tillägna sig goda tekniska kunskaper om olika typer av fordon och kunna utföra service och underhåll på landsvägsfordon och arbetsmaskiner på ett kvalitetsmedvetet sätt och med kundens bästa för ögonen.

Inriktningen skall ge kunskap om det moderna fordonets konstruktion och uppbyggnad. Inom inriktningen finns yrkesförberedande utbildning för både lätta och tunga fordon.

Inriktning Karosseriteknik

Målet för inriktningen är att eleven skall tillägna sig grundläggande kunskap om karossens form och funktion samt kunna reparera, lackera och ge service på karosser och karosseridetaljer. Eleven skall kunna återställa fordon till ett skick som så långt det är möjligt motsvarar kundens krav.

Inriktning Transport och logistik

Målet för inriktningen är att eleven skall tillägna sig kunskaper som är av betydelse för den som yrkesmässigt skall förflytta gods. Eleven skall kunna framföra olika typer av fordon samt utföra arbete med annan utrustning, t.ex. vid maskinell godshantering. Eleven skall tillägna sig kunskaper som

krävs för att utföra transporter med fordon både i Sverige och internationellt.

Valbara kurser

Eleverna skall utöver inriktningen erbjudas sådana valbara ämnen och kurser att målet för programmet uppnås. De valbara kurserna ger möjlighet till ytterligare specialisering. Erbjudandet skall omfatta ett allsidigt urval och även innehålla kurser av betydelse för högskolestudier.

Programmål för handels- och administrationsprogrammet

Handels- och administrationsprogrammets syfte

Handels- och administrationsprogrammets syfte är att ge eleven grundläggande yrkeskunskaper för verksamhet inom varuhandel, tjänstproduktion och turism samt stimulera och utveckla intresset för handel och service samt för företagande.

Utbildningen på handels- och administrationsprogrammet skall ge en god grund för livslångt lärande i arbetslivet och även för vidare studier. Genom att samråda lokalt skall skolan följa förändringar inom yrkesområdena och anpassa utbildningen till arbetsmarknaden.

För att spegla samhället och arbetslivet skall samarbetet mellan programmet studievägar och över programgränserna uppmuntras.

Kunskapsmål

I det följande beskrivs centrala kunskapsområden som eleven behöver utveckla för att uppnå ett professionellt förhållningssätt och en yrkesidentitet. För att eleven skall kunna uppnå detta krävs ett helhetstänkande och att sammanhang mellan kunskaper och kompetenser utvecklas i utbildningen, såväl i skolan som i det arbetsplatsförlagda lärandet. Att eleven uppnått centrala kunskaper och kompetenser inom programmålet skall komma till uttryck i gymnasiearbetet.

Centrala mål för handels- och administrationsprogrammet är att eleven

- förvärvar de kunskaper som krävs för att arbeta på ett yrkesmässigt sätt inom kundservice, marknadsföring, administration, inköp och försäljning,
- förvärvar kunskaper som krävs för att tillämpa lagar, bestämmelser och internationella överenskommelser i arbetet,
- lär sig att planera, utföra och utvärdera serviceinriktade arbetsuppgifter och visar god bransch- och produktkunskap, samt
- lär sig att diskutera och ta ställning till frågor kring etik och kvalitet.

Kärnämnenas innehåll skall anpassas till handels- och administrationsprogrammet genom val av stoff och arbetssätt. Kärnämnen ger tillsammans

med karaktärsämnenas generella kompetenser som bidrar till att ge eleven överblick och sammanhang. Exempel på kompetenser som eleverna skall utveckla tillsammans med ämneskunskaperna är att ta initiativ, att lösa problem, att se konsekvenser av handlingsalternativ, att formulera, argumentera för och uttrycka ståndpunkter samt att söka, sovra och bearbeta information. Elevens utveckling mot ett kritiskt och konstruktivt tänkande har också en grund i såväl kärnämnen som karaktärsämnen.

Ett ämnesövergripande arbetssätt mellan kärnämnen och karaktärsämnen är en förutsättning för att skapa helhet i utbildningen. Detta skall ge eleven kompetens att söka, inhämta, analysera och organisera kunskaper och information från olika områden och att värdera informationen. Eleven skall lära sig formulera och kommunicera idéer både muntligt och skriftligt med hjälp av olika medier. De gemensamma karaktärsämnenas inom handels- och administrationsprogrammet skall tillsammans med kärnämnen ge eleven kunskap om hur tjänstesektor och handelsföretag fungerar och är organiserade.

Följande perspektiv skall genom val av stoff och arbetssätt speglas i undervisningen: etiskt, historiskt, internationellt och naturvetenskapligt perspektiv, genusperspektiv, entreprenörskapsperspektiv och miljöperspektiv. Miljöperspektivet ingår i det vidare begreppet hållbar utveckling. I hållbar utveckling innefattas förutom den miljömässiga dimensionen även den sociala och ekonomiska. Perspektiven bidrar till att utveckla elevens kritiska och konstruktiva tänkande.

God service i kombination med god kunskap och ett etiskt förhållningssätt har stor betydelse i all affärsverksamhet. Kunden förväntar sig att möta kunnig och serviceinriktad personal som kan erbjuda alternativ och besvara frågor om en vara eller en tjänst.

Programmet skall utveckla och stimulera intresset för företagsamhet i olika former. Genom entreprenörskapsperspektivet skall elevens initiativförmåga, kreativitet och företagsamhet utvecklas. Entreprenörskap skall prägla utbildningen i alla dess delar, bl.a. genom att eleven utvecklar förmåga att lösa problem och att se möjligheter till förbättringar inom yrkesområdet.

Eleven skall lära sig förstå förutsättningar för hållbar utveckling, såväl ekologiskt som ekonomiskt och socialt, och kunna tillämpa kretsloppstänkande samt arbeta med resurs- och energihushållning som mål.

Den som arbetar med handel och service kommer i kontakt med människor med olika sociala, kulturella och religiösa bakgrunder och måste kunna möta dessa människors olika behov. För att kunna göra det på ett konstruktivt sätt behövs förståelse för deras bakgrund. Ett historiskt perspektiv skall bidra till att öka förståelsen för utvecklingen av handel med varor och tjänster i går, i dag och i morgon. För att förstå något om handeln såväl inom landet som i ett internationellt perspektiv behöver eleven förvärva kunskap om utvecklingen både lokalt och internationellt. Internationaliseringen ökar behovet av att kunna kommunicera på flera språk och därför skall eleven utveckla goda kommunikativa kunskaper i

engelska samt uppmuntras att utöka sina språkkunskaper genom att studera andra språk. Att läsa texter med anknytning till handels- och administrationsprogrammet på engelska eller andra språk som eleven har i sitt studieprogram förstärker språkkunskaperna.

Genusperspektivet kan kopplas till utvecklingen inom arbetsmarknaden för handel och tjänsteproduktion, såväl nationellt som internationellt. Utbildningen skall ge kunskap om jämställdhetsfrågor med utgångspunkt i arbets- och samhällsliv.

Inom områdena miljö, arbetsmiljö, arbetssäkerhet, arbetsrätt och yrkes- teknik skall eleven känna till nationella och internationella överens- kommelser och bestämmelser inom yrkesområdet ur såväl arbetstagarens som arbetsgivarens synvinkel. Avsikten är att förebygga eventuella framtida fysiska och psykosociala arbetsskador. Värdegrundsfrågor som jämställdhet, mobbning och rasism behandlas som en del i den psykosociala arbetsmiljön.

Samverkan mellan skola och arbetsliv

Vid den lokala utformningen av utbildningen skall skolan samråda med företrädare för arbetslivets organisationer och med andra lokala intressenter. Samrådet kan gälla såväl val av inriktning, innehåll och arbetsformer som utvecklingen av yrkesområdet i stort. En god samverkan med arbetslivet ger möjlighet till bättre information om utbildningsvägar och om arbetsmarknad samt utgör en förutsättning för att arbetsplatsförlagt lärande och gymnasiearbeten kan genomföras med hög kvalitet.

Arbetsplatsförlagt lärande

Arbetsplatsförlagt lärande (APL) har en central roll för att skapa helhet i programmet. Det skall ge kompetens och ökad förståelse för den yrkes- verksamhet som programmet förbereder för. Det arbetsplatsförlagda lärandet skall organiseras i samverkan med det lokala arbetslivet.

Det arbetsplatsförlagda lärandet kan bestå av såväl tillämpningar och vidareutveckling av arbetsmetoder som eleven lärt i skolan som av nyinlärning. Lärandet kan också bestå av komplettering av kunskaper inom angränsande områden.

Det arbetsplatsförlagda lärandet skall ge förtrogenhet med normer och krav i arbetslivet. Det skall också bidra till elevens utveckling av generella kompetenser, ansvarstagande och känsla för service, kvalitetsmedvetande i det utförda arbetet och förståelse för företagandets villkor och möjligheter. Arbetsplatsförlagt lärande ger också möjlighet att stärka elevernas kunskaper om rättigheter och skyldigheter i arbetslivet. Arbetsplatsförlagt lärande förutsätter samarbete mellan företrädare för skolan och arbetsplatsen samt eleven.

Skolan bör verka för att eleven erbjuds möjlighet att genomföra viss del av det arbetsplatsförlagda lärandet utomlands för att se hur yrket utövas i andra länder och stimulera till språklig utveckling och kulturell förståelse.

Gymnasiearbete

Gymnasiearbetet skall bidra till att uppfylla programmålen och målen för den inriktning eller specialisering eleven valt samt stärka helhetssynen på utbildningen. I gymnasiearbetet skall eleven tillämpa och fördjupa sina teoretiska och praktiska kunskaper inom flera ämnesområden. Om gymnasiearbetet genomförs i samverkan med arbetslivet förstärks realismen i problemställningarna. Ett väl genomfört gymnasiearbete sammanfattar vad eleven lärt sig på handels- och administrationsprogrammet och är en förutsättning för gymnasieexamen.

Studievägar inom programmet

Handels- och administrationsprogrammet har tre nationella inriktningar: Administrativ service, Handel och service samt Turism och resor. Inom inriktningarna finns möjlighet till yrkesspecialisering. Varje inriktning ger tillsammans med de valbara kurserna, det arbetsplatsförlagda lärandet och gymnasiearbetet en hög grad av yrkesförberedelse inom gymnasieskolans ram.

Inriktning Administrativ service

Målet för inriktningen är att eleven skall tillägna sig fördjupade kunskaper och erfarenheter av arbetsuppgifter inom olika administrativa områden. Eleven skall fördjupa sina färdigheter i att arbeta på ett service- och projektinriktat samt ansvarsfullt sätt. Större områden inom inriktningen är kommunikation, informationsteknologi och personaladministration. Även kundtjänst och receptionsarbete inom olika typer av företag ingår.

Inriktning Handel och service

Målet för inriktningen är att eleven skall tillägna sig fördjupade kunskaper om och erfarenhet av arbetsuppgifter inom handelsföretag och därmed vidareutveckla sina kunskaper om kundservice, inköp, försäljning och marknadsföring för verksamhet inom detalj-, fack- och partihandel. Utbildningen skall ge eleven möjlighet att fördjupa sig i bransch- och produktkunskap samt kunskap om förutsättningar och villkor för anställning och företagande.

Inriktning Turism och resor

Målet för inriktningen är att eleven skall tillägna sig fördjupade kunskaper om och erfarenheter av arbetsuppgifter inom rese- och turistindustrin. Därmed utvecklar eleven sina kunskaper om förutsättningar och villkor för anställning respektive företagande inom turism- och reseföretag. Eleven skall också fördjupa sina kunskaper om olika verksamheter och arbetsuppgifter inom områden som affärsresor, fritidsturism och marknadsföring av turism och resor.

Valbara kurser

Eleverna skall utöver inriktningen erbjudas sådana valbara ämnen och kurser att målet för programmet uppnås. De valbara kurserna ger möjlighet

till ytterligare specialisering. Erbjudandet skall omfatta ett allsidigt urval och även innehålla kurser av betydelse för högskolestudier.

Programmål för hantverksprogrammet

Hantverksprogrammets syfte

Hantverksprogrammets syfte är att ge grundläggande yrkeskunskaper för arbete inom olika hantverksområden för produktion, reparation och service samt ge kunskaper om företagandets villkor.

Hantverksprogrammets kärna är att upprätthålla och vidareutveckla den specifika hantverkskulturen. Utbildningen syftar till att förvalta ett kulturarv och att bevara traditioner och kunskaper genom att överföra den tysta, praktiska kunskapen. Utveckling och framtidsperspektiv går hand i hand med tradition och historia och utbildningen skall därför ge förmågan till förändring och förnyelse. Inom samtliga yrken och branscher är personlig prägel, småskalighet, förfinad teknik och design nyckelbegrepp. Genom att samråda lokalt skall skolan följa förändringar inom yrkesområdena och anpassa utbildningen till arbetsmarknaden.

Utbildningen på hantverksprogrammet skall ge en god grund för livslångt lärande i arbetslivet och även för vidare studier. För att spegla samhället och arbetslivet skall samarbetet över programgränserna uppmuntras.

Kunskapsmål

I det följande beskrivs centrala kunskapsområden som eleven behöver utveckla för att uppnå ett professionellt förhållningssätt och en yrkesidentitet. För att eleven skall kunna uppnå detta krävs ett helhetstänkande och att sammanhang utvecklas mellan kunskaper och kompetenser i utbildningen, såväl i skolan som i det arbetsplatsförlagda lärandet. Att eleven uppnått centrala kunskaper och kompetenser inom programmålet skall komma till uttryck i gymnasiearbetet.

Centrala mål för hantverksprogrammet är att eleven

- förvärvar yrkesmässiga kunskaper och kompetenser inom sitt valda hantverk, och lär sig arbeta med hänsyn till funktion, design, ekonomi och entreprenörskap,
- utvecklar hantverksskicklighet och estetiskt sinnelag så att dessa stöder varandra i skapandeprocessen,
- förvärvar kunskap om grundläggande teorier som är av betydelse för hantverksarbetet,
- förvärvar kunskap om hantverkstraditioner och kan sätta in dem i ett kultur- och stilhistoriskt sammanhang, samt
- lär sig ett serviceinriktat förhållningssätt och att utföra arbetet med kvalitet och ansvarskänsla.

Kärnämnenas innehåll skall anpassas till hantverksprogrammet genom val av stoff och arbetsätt. Kärnämnen ger tillsammans med karaktärsämnen generella kompetenser som bidrar till att ge eleven överblick och sammanhang. Exempel på kompetenser som eleverna skall utveckla tillsammans med ämneskunskaperna är att ta initiativ, att lösa problem, att se konsekvenser av handlingsalternativ, att formulera, argumentera för och uttrycka ståndpunkter samt att söka, sovra och bearbeta information. Elevens utveckling mot ett kritiskt och konstruktivt tänkande har också en grund i såväl kärnämnen som karaktärsämnen.

De gemensamma karaktärsämnen är generellt formulerade och utarbetade på ett sådant sätt att de skall användas för alla hantverksyrken. De skall ge grundläggande kunskaper inom det hantverksområde som eleven valt och också ta upp frågor om arbetsmiljö och säkerhet. Samverkan mellan kärnämnen och karaktärsämnen skall tillsammans ge en helhet i utbildningen.

Utbildningen inom hantverksprogrammet skall präglas av erfarenheter baserade på praktiskt lärande och skall förbereda för fortsatt utveckling inom ett stort antal hantverksyrken. Förståelse av sambandet mellan materials egenskaper och tillverkningsmetoder och processer samt datortillämpningar är viktig kunskap inom alla de yrken som programmet utbildar för.

Följande perspektiv skall genom val av stoff och arbetsätt speglas i undervisningen: etiskt, historiskt, internationellt och naturvetenskapligt perspektiv, genusperspektiv, entreprenörskapsperspektiv och miljöperspektiv. Miljöperspektivet ingår i det vidare begreppet hållbar utveckling. I hållbar utveckling innefattas förutom den miljömässiga dimensionen även den sociala och ekonomiska. Perspektiven bidrar till att utveckla elevens kritiska och konstruktiva tänkande.

De verksamheter som utbildningen förbereder för skall inriktas mot kreativ problemlösning i vilket även ingår att värdera information och vara källkritisk. Initiativförmåga samt förmåga att marknadsföra sina idéer och produkter är viktiga att utveckla i utbildningen liksom kunskaper om ekonomi och företagande. Eleven utvecklar därmed sina kunskaper i att använda informations- och kommunikationsteknik inom verksamhetsområdet. Eleven utvecklar också sin förmåga att diskutera och ta ställning till etiska frågor och förhållningssätt som rör yrkesutövningen.

Hänsyn till miljön och till förutsättningarna för en ekologiskt, ekonomiskt och socialt hållbar utveckling skall präglade utbildningen inom programmet, såväl när det gäller hantering av olika material och generellt kretsloppstänkande som när det gäller fysisk och psykosocial arbetsmiljö. Det naturvetenskapliga perspektivet beaktas t.ex. vid val av material och produktionsmetoder.

Inom områdena miljö, arbetsmiljö, arbets säkerhet, arbetsrätt och yrkesteknik skall eleven känna till nationella och internationella överenskommelser och bestämmelser inom yrkesområdet ur såväl

arbetstagarens som arbetsgivarens synvinkel. Avsikten är att förebygga eventuella framtida fysiska och psykosociala arbetsskador. Värdegrundsfrågor som jämställdhet, mobbning och rasism behandlas som en del i den psykosociala arbetsmiljön.

Eleven skall utveckla en kunskap om hantverkens framväxt och historiens betydelse för nutida föreställningar om vad som är kvinnligt och manligt samt kunna identifiera diskriminerande och icke jämställda förhållanden. Eleven skall också utveckla en förmåga att arbeta för jämställdhet mellan könen inom det valda yrkesområdet och i samhällslivet.

Kontakterna med andra länder och utbytet över gränserna skall främjas under utbildningen och kunskap om internationella föreskrifter och överenskommelser skall säkras. Kommunikation, språk och informationsteknik samt förståelse för andra kulturella mönster skall vara viktiga inslag i utbildningen för att svara mot behovet i yrket, i samhället och i vidare studier. Eleven skall därför uppmuntras att utöka sina språkkunskaper genom att studera andra språk. Att läsa texter med anknytning till hantverksprogrammet på engelska eller andra språk som eleven har i sitt studieprogram förstärker språkkunskaperna.

Samverkan mellan skola och arbetsliv

Vid den lokala utformningen av utbildningen skall skolan samråda med företrädare för arbetslivets organisationer och med andra lokala intressenter. Samrådet kan gälla såväl val av inriktning, innehåll och arbetsformer som utvecklingen av yrkesområdet i stort. En god samverkan med arbetslivet ger möjlighet till bättre information om utbildningsvägar och om arbetsmarknad samt utgör en förutsättning för att arbetsplatsförlagt lärande och gymnasiearbeten kan genomföras med hög kvalitet.

Arbetsplatsförlagt lärande

Arbetsplatsförlagt lärande (APL) har en central roll för att skapa helhet i programmet. Det skall ge kompetens och ökad förståelse för den yrkesverksamhet som programmet förbereder för. Det arbetsplatsförlagda lärandet skall organiseras i samverkan med det lokala arbetslivet.

Det arbetsplatsförlagda lärandet kan bestå av såväl tillämpningar och vidareutveckling av arbetsmetoder som eleven lärt i skolan som av nyinläring. Lärandet kan också bestå av komplettering av kunskaper inom angränsande områden.

Det arbetsplatsförlagda lärandet skall ge förtrogenhet med normer och krav i arbetslivet. Det skall också bidra till elevens utveckling av generella kompetenser, ansvarstagande och känsla för service, kvalitetsmedvetande i det utförda arbetet och förståelse för företagandets villkor och möjligheter. Arbetsplatsförlagt lärande ger också möjlighet att stärka elevernas kunskaper om rättigheter och skyldigheter i arbetslivet. Arbetsplatsförlagt lärande förutsätter samarbete mellan företrädare för skolan och arbetsplatsen samt eleven.

Skolan bör verka för att eleven erbjuds möjlighet att genomföra viss del av det arbetsplatsförlagda lärandet utomlands för att se hur yrket utövas i andra länder och stimulera till språklig utveckling och kulturell förståelse.

Gymnasiearbete

Gymnasiearbetet skall bidra till att uppfylla programmålen och målen för den inriktning eller specialisering eleven valt samt stärka helhetssynen på utbildningen. I gymnasiearbetet skall eleven tillämpa och fördjupa sina teoretiska och praktiska kunskaper inom flera ämnesområden. Om gymnasiearbetet genomförs i samverkan med arbetslivet förstärks realismen i problemställningarna. Ett väl genomfört gymnasiearbete sammanfattar vad eleven lärt sig på hantverksprogrammet och är en förutsättning för gymnasieexamen.

Studievägar inom programmet

Hantverksprogrammet har tre nationella inriktningar: Florist, Frisör och Hantverk. Huvudmannen kan genom att kombinera ämnen och kurser erbjuda flera specialiseringar inom programmet. Varje studieväg skall tillsammans med det arbetsplatsförlagda lärandet och gymnasiearbetet ge en hög grad av yrkesförberedelse inom gymnasieskolans ram.

Inriktning Florist

Målet för inriktningen är att eleven skall tillägna sig grundläggande yrkeskunskaper inom området.

Inriktning Frisör

Målet för inriktningen är att eleven skall tillägna sig grundläggande yrkeskunskaper inom området.

Inriktning Hantverk

Målet för inriktningen är att eleven skall tillägna sig grundläggande yrkeskunskaper inom sitt hantverk.

Valbara kurser

Eleverna skall erbjudas sådana valbara ämnen och kurser att målet för programmet uppnås. De valbara kurserna ger möjlighet till ytterligare specialisering. Erbjudandet skall omfatta ett allsidigt urval och även innehålla kurser av betydelse för högskolestudier.

Programmål för hotell- och restaurangprogrammet

Hotell- och restaurangprogrammets syfte

Hotell- och restaurangprogrammets syfte är att ge eleven yrkeskunskaper och kompetens inom hotellbranschen samt inom offentlig och privat

restaurangverksamhet. Utbildningen skall även förbereda för arbete inom upplevelseindustrin. En bärande del i programmet är att skapa ett helhetstänkande kring hotell och restaurang, där gästers skiftande behov och önskemål tillgodoses.

Utbildningen på hotell- och restaurangprogrammet skall ge en god grund för livslångt lärande i arbetslivet och även för vidare studier såväl inom Sverige som internationellt. Genom att samråda lokalt skall skolan följa förändringar inom yrkesområdena. Programmet skall ge kunskap om företagandets villkor.

För att spegla samhället och arbetslivet skall samarbetet mellan programmets studievägar och över programgränserna uppmuntras.

Kunskapsmål

I det följande beskrivs de centrala kunskapsområden som eleven behöver för att uppnå ett professionellt förhållningssätt och en yrkesidentitet. För att eleven skall kunna uppnå detta krävs ett helhetstänkande och att sammanhang utvecklas i utbildningen mellan kunskaper och kompetenser, såväl på arbetsplatser som i skolan. Att eleven uppnått centrala kunskaper och kompetenser inom programmålet skall komma till uttryck i gymnasiearbetet.

Centrala mål för hotell- och restaurangprogrammet är att eleven

- lär sig arbeta med ansvarskänsla, kvalitetsmedvetenhet och ett ekonomiskt förhållningssätt samt lär sig hantera servicesituationer på ett yrkesmässigt sätt,
- förvärvar grundläggande kunskaper om närings- och hälsomedveten samt kreativ matlagning, samt
- kan tillämpa livsmedelslagen, bestämmelser om ansvarsfull alkoholhantering samt nationella och internationella överenskommelser.

Kärnämnenas innehåll skall anpassas till hotell- och restaurangprogrammet genom val av stoff och arbetssätt. Kärnämnen ger tillsammans med karaktärsämnen generella kompetenser som bidrar till att ge eleven överblick och sammanhang. Exempel på kompetenser som eleverna utvecklar tillsammans med ämneskunskaperna är att ta initiativ, att lösa problem, att se konsekvenser av handlingsalternativ, att formulera, argumentera för och uttrycka ståndpunkter samt att söka, sovra och bearbeta information. Elevens utveckling mot ett kritiskt och konstruktivt tänkande har också en grund i såväl kärnämnen som karaktärsämnen. Ett ämnesövergripande arbetssätt mellan kärnämnen och karaktärsämnen är en förutsättning för att skapa helhet i utbildningen.

De gemensamma karaktärsämnen inom hotell- och restaurangprogrammet skall ge eleven kunskap om hur hotell samt offentliga och privata restaurangverksamheter fungerar och är organiserade.

Eleven skall utveckla kompetenser att planera, genomföra och följa upp arbetsuppgifter, både självständigt och tillsammans med andra. Förmåga till överblick och att se sammanhang, liksom medvetenhet om konsekvenser av olika problemlösningar är nödvändiga kompetenser i yrkeslivet och därför betydelsefulla att utveckla i utbildningen. Eleven skall använda aktuell och relevant teknik. Genom erfarenhet lär sig eleven att fånga upp nyheter inom området, ifrågasätter invanda rutiner samt föreslår förbättringar.

Följande perspektiv skall genom val av stoff och arbetsätt speglas i undervisningen: etiskt, historiskt, internationellt och naturvetenskapligt perspektiv, genusperspektiv, entreprenörskapsperspektiv och miljöperspektiv. Miljöperspektivet ingår i det vidare begreppet hållbar utveckling. I hållbar utveckling innefattas förutom den miljömässiga dimensionen även den sociala och ekonomiska. Perspektiven bidrar till att utveckla elevens kritiska och konstruktiva tänkande.

Eleven skall utveckla sin kompetens att formulera och kommunicera idéer och information samt att möta människor i olika sammanhang. Att kunna formulera etiska ställningstaganden skall bidra till att utveckla eleven både i yrket, som individ och samhällsmedborgare. Eleven skall också ges förutsättningar att utveckla initiativtagande, kreativt tänkande och agerande i ett entreprenörskapsperspektiv, vilket är viktigt med tanke på att många inom restaurangbranschen startar egna företag.

Hotell- och restaurangnäringen är en internationell verksamhet och utbildningen riktar sig till en internationell arbetsmarknad. I ökande utsträckning styrs arbetet av internationella regler och bestämmelser och arbetsmarknaden begränsas inte längre till Sverige. Behovet av att kunna kommunicera på flera språk ökar och därför skall eleven utveckla sina kunskaper i engelska samt uppmuntras att utöka sina språkkunskaper genom att studera andra språk. Att läsa texter med anknytning till hotell- och restaurangprogrammet på engelska eller andra språk som eleven har i sitt studieprogram förstärker språkkunskaperna. Utbildningen skall också ge förståelse för andra kulturmönster och kännedom om kulturella och geografiska skillnader vad gäller mat, matvanor och krav på service.

Inom områdena miljö, arbetsmiljö, arbets säkerhet, arbetsrätt och yrkes teknik skall eleven känna till nationella och internationella överenskomelser och bestämmelser inom yrkesområdet ur såväl arbetstagarens som arbetsgivarens synvinkel. Avsikten är att förebygga eventuella framtida fysiska och psykosociala arbetsskador. Värdegrundsfrågor som jämställdhet, mobbning och rasism behandlas som en del i den psykosociala arbetsmiljön.

Inom hotell- och restaurangprogrammet skall eleven lära sig förstå förutsättningarna för hållbar utveckling, såväl ekologiskt som ekonomiskt och socialt, för att på så sätt få kompetens att hushålla med samhällets resurser. Lärandet skall vara verklighetsbaserat med nära och täta kontakter med samhället. Programmet skall behandla förhållandet mellan ekonomi och kvalitet och i samband därmed beakta etiska frågor. Vid val av livsmedel, inredningsmaterial, metoder och medel för rengöring samt vid avfallshantering skall miljöfaktorer lyftas fram och värderas. Eleven skall

kunna tillämpa ett kretsloppstänkande och handla med resurs- och energihushållning som mål.

Eleven skall förstå sambanden mellan kost och hälsa och kunna tillämpa sina kunskaper i praktisk matlagning. I samband med matlagning utvecklas också elevens kunskaper om kemiska och fysikaliska processer och därmed skapas en ökad naturvetenskaplig medvetenhet.

Att kritiskt värdera källor och faktauppgifter skall vara en del av utbildningens innehåll i alla ämnen. Kunskap om hotell- och restaurangtraditioner från olika tider i skilda kulturer bidrar också till att förstärka det historiska perspektivet.

Eleven skall utveckla kunskap om yrkesområdets framväxt och historiens betydelse för nutida föreställningar om vad som är kvinnligt och manligt, samt kunna identifiera diskriminerande och icke jämställda förhållanden. Eleven skall också utveckla en förmåga att arbeta för jämställdhet mellan könen inom det valda yrkesområdet och i samhällslivet.

Samverkan mellan skola och arbetsliv

Vid den lokala utformningen av utbildningen skall skolan samråda med företrädare för arbetslivets organisationer och med andra lokala intressenter. Samrådet kan gälla såväl val av inriktning, innehåll och arbetsformer som utvecklingen av yrkesområdet i stort. En god samverkan med arbetslivet ger möjlighet till bättre information om utbildningsvägar och om arbetsmarknad samt utgör en förutsättning för att arbetsplatsförlagt lärande och gymnasiearbeten kan genomföras med hög kvalitet.

Arbetsplatsförlagt lärande

Arbetsplatsförlagt lärande (APL) har en central roll för att skapa helhet i programmet. Det skall ge kompetens och ökad förståelse för den yrkesverksamhet som programmet förbereder för. Det arbetsplatsförlagda lärandet skall organiseras i samverkan med det lokala arbetslivet.

Det arbetsplatsförlagda lärandet kan bestå av såväl tillämpningar och vidareutveckling av arbetsmetoder som eleven lärt i skolan som av nyinläring. Lärandet kan också bestå av komplettering av kunskaper inom angränsande områden.

Det arbetsplatsförlagda lärandet skall ge förtrogenhet med normer och krav i arbetslivet. Det skall också bidra till elevens utveckling av generella kompetenser, ansvarstagande och känsla för service, kvalitetsmedvetande i det utförda arbetet och förståelse för företagandets villkor och möjligheter. Arbetsplatsförlagt lärande ger också möjlighet att stärka elevernas kunskaper om rättigheter och skyldigheter i arbetslivet. Arbetsplatsförlagt lärande förutsätter samarbete mellan företrädare för skolan och arbetsplatsen samt eleven.

Skolan bör verka för att eleven erbjuds möjlighet att genomföra viss del av det arbetsplatsförlagda lärandet utomlands för att se hur yrket utövas i andra länder och stimulera till språklig utveckling och kulturell förståelse.

Gymnasiearbete

Gymnasiearbetet skall bidra till att uppfylla programmålen och målen för den inriktning eller specialisering eleven valt samt stärka helhetssynen på utbildningen. I gymnasiearbetet skall eleven tillämpa och fördjupa sina teoretiska och praktiska kunskaper inom flera ämnesområden. Om gymnasiearbetet genomförs i samverkan med arbetslivet förstärks realismen i problemställningarna. Ett väl genomfört gymnasiearbete sammanfattar vad eleven lärt sig på hotell- och restaurangprogrammet och är en förutsättning för gymnasieexamen.

Studievägar inom programmet

Hotell- och restaurangprogrammet har två nationella inriktningar: Hotell samt Restaurang- och måltidsservice. Varje inriktning ger tillsammans med de valbara kurserna, det arbetsplatsförlagda lärandet och gymnasiearbetet en hög grad av yrkesförberedelse inom gymnasieskolans ram.

Inriktning Hotell

Målet med inriktningen är att eleven skall tillägna sig kunskaper för olika befattningar inom serviceområdena reception, konferensverksamhet, våningsservice, upplevelseindustri och turism.

Inriktning Restaurang- och måltidsservice

Målet med inriktningen är att eleven skall tillägna sig kunskaper för olika befattningar inom servicesektorerna: matlagning inom offentlig alternativt privat restaurangverksamhet, servering och bararbete på restauranger med varierande specialisering samt inom upplevelseindustrin.

Valbara kurser

Eleverna skall utöver inriktningen erbjudas sådana valbara ämnen och kurser att målet för programmet uppnås. De valbara kurserna ger möjlighet till ytterligare specialisering. Erbjudandet skall omfatta ett allsidigt urval och även innehålla kurser av betydelse för högskolestudier.

Programmål för industriprogrammet

Industriprogrammets syfte

Industriprogrammets syfte är att väcka intresse och ge grundläggande yrkeskunskaper för arbete inom såväl industriell produktion som andra områden av arbetslivet där kompetens efterfrågas för produktutveckling, produktionsutveckling, tillverkning, underhåll och återvinning.

På industriprogrammet skall eleven ges grundläggande kunskaper och kompetenser för arbete inom någon av branscherna kemisk processindustri, massa- och pappersindustri, stålindustri, textilindustri, träindustri, stenindustri eller verkstadsindustri. Utbildningen, som skall återspegla arbetslivet ur ett nationellt och internationellt perspektiv, kan också efter lokalt samråd i stor utsträckning formas efter de behov som finns på orten eller i regionen. På så sätt får eleven en utbildning anpassad till såväl regional och nationell som internationell arbetsmarknad.

Utbildningen på industriprogrammet skall ge en god grund för ett livslångt lärande i arbetslivet och även för vidare studier samt kunskap om företagandets villkor.

För att spegla samhället och arbetslivet skall samarbetet mellan programmet lokala studievägar och över programgränserna uppmuntras.

Kunskapsmål

I det följande beskrivs centrala kunskapsområden som eleven behöver utveckla för att uppnå ett professionellt förhållningssätt och en yrkesidentitet. För att eleven skall kunna uppnå detta krävs ett helhetstänkande och att sammanhang utvecklas mellan de kunskaper och kompetenser som utvecklas i utbildningen, såväl i skolan som i det arbetsplatsförlagda lärandet. Att eleven uppnått centrala kunskaper och kompetenser inom programmålet skall komma till uttryck i gymnasiearbetet.

I centrum för industriprogrammet står den helhet som omfattar en produkts utvecklingssteg, produktionens processer och delmoment samt produktionsutrustningens skötsel och funktion. Människors samverkan och villkor är också av betydelse. Eleven skall tillägna sig övergripande kunskaper om denna helhet för att kunna välja specialiseringen under utbildningstiden. Eleven skall få förutsättningar att arbeta i en föränderlig värld och kunna utföra sitt arbete på ett innovativt och kvalitativt sätt.

Centrala mål för industriprogrammet är att eleven

- förvärvar kunskap om en produkts väg genom produktprocessen, från idé och nyttjande till återvinning eller destruktion,
- förvärvar ett innovativt förhållningssätt till produktionens delmoment ur såväl ett individuellt perspektiv som ett arbetslagsperspektiv,
- genom teori och praktik lär sig använda relevanta verktyg, maskiner, datorsystem och metoder på ett yrkesmässigt sätt och utför arbetet reflekterande, innovativt, säkerhetsmässigt medvetet samt med kvalitet och ansvarskänsla, samt
- förvärvar kunskaper om resursanvändning, produktionsekonomi och arbetsorganisation för att kunna delta i produktplanering och produktion.

Kärnämnenas innehåll skall anpassas till industriprogrammet genom val av stoff och arbetssätt. Kärnämnen ger tillsammans med karaktärsämnen

generella kompetenser som bidrar till att ge eleven överblick och sammanhang. Exempel på kompetenser som eleverna skall utveckla tillsammans med ämneskunskaperna är att ta initiativ, att lösa problem, att se konsekvenser av handlingsalternativ, att formulera, argumentera för och uttrycka ståndpunkter samt att söka, sovra och bearbeta information. Elevens utveckling mot ett kritiskt och konstruktivt tänkande har också en grund i såväl kärnämnen som karaktärsämnen.

Ett ämnesövergripande arbetssätt mellan kärnämnen och karaktärsämnen är en förutsättning för att skapa helhet i utbildningen och ge elever kompetenser som att söka, inhämta, analysera och organisera information och kunskaper och granska informationskällor.

Eleven skall lära sig att använda modern teknik med ett selektivt, kritiskt och konstruktivt förhållningssätt. Språkligt skall eleven praktisera och utvecklas i att använda svenska, engelska och matematiska begrepp och beräkningar för att på olika sätt kunna formulera och kommunicera idéer och information samt för att kunna möta människor i olika sammanhang. Att läsa texter med anknytning till industriprogrammet på engelska eller andra språk som eleven har i sitt studieprogram förstärker språkkunskaperna.

Lärandet skall inriktas mot problemlösning och skall stimulera till handlingsberedskap. Eleven skall lära sig att genomföra uppgifter och lösa praktiska och teoretiska problem såväl självständigt som i samarbete med andra.

Följande perspektiv skall genom val av stoff och arbetssätt speglas i undervisningen: etiskt, historiskt, internationellt och naturvetenskapligt perspektiv, genusperspektiv, entreprenörskapsperspektiv och miljöperspektiv. Miljöperspektivet ingår i det vidare begreppet hållbar utveckling. I hållbar utveckling innefattas förutom den miljömässiga dimensionen även den sociala och ekonomiska. Perspektiven bidrar till att utveckla elevens kritiska och konstruktiva tänkande.

Under studietiden skall eleven lära sig betydelsen av begreppet hållbar utveckling. Speciellt viktigt inom programmet är olika aspekter på energi- och råvaruanvändning samt framställnings- och återvinningsmetoder. Hållbar utveckling skall behandlas ur miljömässiga, ekonomiska och sociala aspekter, och såväl lokalt som globalt.

Eleven skall förvärva kännedom om skeenden och naturvetenskapliga upptäckter som påverkat och påverkar betingelserna för liv på jorden. Vidare skall eleven ha kännedom om hur människan sökt förklara dessa skeenden i naturvetenskapliga teorier och modeller samt hur naturvetenskapen använts inom teknikutvecklingen och följderna av detta.

Eleven skall utveckla sin förmåga att observera, bedöma och ta ställning till mäns och kvinnors beteenden, värderingar och roller samt till hur sociala strukturer återspeglas inom skola, yrkesliv och samhälle.

Eleven skall bli medveten om rådande etiska normer och värderingar inom yrkeslivet och samhället och hur dessa utvecklats ur såväl svensk som mångkulturell tradition. Eleven skall lära sig att argumentera kring aktuella etiska frågeställningar och söka förstå och visa respekt för motargument.

Eleven skall utveckla sin förmåga att relatera aktuella skeenden och förlopp inom samhället, industrin och tekniken till historiska händelser. Eleven får därmed en bredare referens för tolkning och förståelse av sin samtid och framtid. Eleven skall också växa i kunskap om internationella skeenden och sammanhang med avseende på kultur, religion, arbetsmarknad, industristruktur, resurstillgångar, levnadsvillkor samt miljö- och rättvisefrågor.

Genom att eleven övar sin förmåga att ta initiativ och utveckla ett analytiskt, kreativt och innovativt förhållningssätt gynnas ett entreprenörskapsperspektiv. Förhållningssättet skall gälla såväl produkter och produktionsmetoder som företagsformer och alternativa vägar för fortsatta studier. Inom industriprogrammet skall eleven ges möjlighet att reflektera över eget företag som alternativ till anställning.

Inom områdena miljö, arbetsmiljö, arbets säkerhet, arbetsrätt och yrkестeknik skall eleven känna till nationella och internationella överenskommelser och bestämmelser inom yrkesområdet ur såväl arbetstagarens som arbetsgivarens synvinkel. Avsikten är att förebygga eventuella framtida fysiska och psykosociala arbets skador. Värdegrundsfrågor som jämställdhet, mobbning och rasism behandlas som en del i den psykosociala arbetsmiljön.

Samverkan mellan skola och arbetsliv

Vid den lokala utformningen av utbildningen skall skolan samråda med företrädare för arbetslivets organisationer och med andra lokala intressenter. Samrådet kan gälla såväl val av inriktning, innehåll och arbetsformer som utvecklingen av yrkesområdet i stort. En god samverkan med arbetslivet ger möjlighet till bättre information om utbildningsvägar och om arbetsmarknad samt utgör en förutsättning för att arbetsplatsförlagt lärande och gymnasiearbeten kan genomföras med hög kvalitet.

Arbetsplatsförlagt lärande

Arbetsplatsförlagt lärande (APL) har en central roll för att skapa helhet i programmet. Det skall ge kompetens och ökad förståelse för den yrkesverksamhet som programmet förbereder för. Det arbetsplatsförlagda lärandet skall organiseras i samverkan med det lokala arbetslivet.

Det arbetsplatsförlagda lärandet kan bestå av såväl tillämpningar och vidareutveckling av arbetsmetoder som eleven lärt i skolan som av nyinläring. Lärandet kan också bestå av komplettering av kunskaper inom angränsande områden.

Det arbetsplatsförlagda lärandet skall ge förtrogenhet med normer och krav i arbetslivet. Det skall också bidra till elevens utveckling av generella

kompetenser, ansvarstagande och känsla för service, kvalitetsmedvetande i det utförda arbetet och förståelse för företagandets villkor och möjligheter. Arbetsplatsförlagt lärande ger också möjlighet att stärka elevernas kunskaper om rättigheter och skyldigheter i arbetslivet. Arbetsplatsförlagt lärande förutsätter samarbete mellan företrädare för skolan och arbetsplatsen samt eleven.

Skolan bör verka för att eleven erbjuds möjlighet att genomföra viss del av det arbetsplatsförlagda lärandet utomlands för att se hur yrket utövas i andra länder och stimulera till språklig utveckling och kulturell förståelse.

Gymnasiearbete

Gymnasiearbetet skall bidra till att uppfylla programmålen och målen för den inriktning eller specialisering eleven valt samt stärka helhetssynen på utbildningen. I gymnasiearbetet skall eleven tillämpa och fördjupa sina teoretiska och praktiska kunskaper inom flera ämnesområden. Om gymnasiearbetet genomförs i samverkan med arbetslivet förstärks realismen i problemställningarna. Ett väl genomfört gymnasiearbete sammanfattar vad eleven lärt sig på industriprogrammet och är en förutsättning för gymnasieexamen.

Studievägar inom programmet

Industriprogrammet har inga nationella inriktningar. Huvudmannen kan genom att kombinera ämnen och kurser erbjuda flera specialiseringar inom programmet. Varje studieväg skall tillsammans med det arbetsplatsförlagda lärandet och gymnasiearbetet ge en hög grad av yrkesförberedelse inom gymnasieskolans ram.

Valbara kurser

Eleverna skall erbjudas sådana valbara ämnen och kurser att målet för programmet uppnås. De valbara kurserna ger möjlighet till ytterligare specialiseringar. Erbjudandet skall omfatta ett allsidigt urval och även innehålla kurser av betydelse för högskolestudier.

Programmål för livsmedelsprogrammet

Livsmedelsprogrammets syfte

Livsmedelsprogrammets syfte är att ge kunskaper, kompetens och intresse för arbete inom bageri och konditori, kött och charkuteri samt för arbete med livsmedel inom butik, matindustri och närliggande områden.

Utbildningen på livsmedelsprogrammet skall ge en god grund för livslångt lärande i arbetslivet och även för vidare studier. Genom att samråda lokalt skall skolan följa förändringar inom yrkesområdena och anpassa utbildningen till arbetsmarknaden. Programmet skall ge kännedom om företagandets villkor.

För att spegla samhället och arbetslivet skall samarbetet mellan program-
mets lokala studievägar och över programgränserna uppmuntras.

Kunskapsmål

I det följande beskrivs centrala kunskapsområden som eleven behöver utveckla för att uppnå ett professionellt förhållningssätt och en yrkesidentitet. För att eleven skall kunna uppnå detta krävs ett helhetstänkande och att ett sammanhang utvecklas mellan kunskaper och kompetenser, såväl i skolan som i det arbetsplatsförlagda lärandet. Att eleven uppnått centrala kunskaper och kompetenser inom programmålet skall komma till uttryck i gymnasiearbetet.

Centrala mål för livsmedelsprogrammet är att eleven

- förvärvar grundläggande kunskaper för att på ett yrkesmässigt sätt kunna hantera mat och livsmedel inom såväl hantverksmässig som industriell produktion,
- utvecklar kompetens att arbeta med kvalitet och ansvars känsla inom livsmedelsområdet, vilket innebär kunskaper om hygien, säkerhet och underhåll samt i resursanvändning och i ett ekonomiskt förhållningssätt,
- utvecklar förståelse för och kunskap om olika kulturers och religioners syn på livsmedel för att kunna kundanpassa produktion och service,
- utvecklar förmåga att diskutera och ta ställning till etiska frågor och förhållningssätt, samt
- tillägnar sig kunskaper om nationella och internationella överenskommelser rörande livsmedelshantering och arbetsmiljö.

Kärnämnenas innehåll skall anpassas till livsmedelsprogrammet genom val av stoff och arbetssätt. Kärnämnen ger tillsammans med karaktärsämnen generella kompetenser som bidrar till att ge eleven överblick och sammanhang. Exempel på kompetenser som eleverna skall utveckla tillsammans med ämneskunskaperna är att ta initiativ, att lösa problem, att se konsekvenser av handlingsalternativ, att formulera, argumentera för och uttrycka ståndpunkter samt att söka, sovra och bearbeta information. Elevens utveckling mot ett kritiskt och konstruktivt tänkande har också en grund i såväl kärnämnen som karaktärsämnen.

De gemensamma karaktärsämnen inom livsmedelsprogrammet skall tillsammans med kärnämnen ge eleven kunskap om produktion och hantering av livsmedel. Ämnen skall också ge eleven inspiration från många olika matkulturer, också vår egen, samt ge eleven kunskaper om sambanden mellan kost, matvanor och hälsa. Eleven skall förstå vikten av att välja råvaror som produceras på ett miljövänligt sätt samt att bereda och hantera bra råvaror. Ett ämnesövergripande arbetssätt ger möjlighet att belysa olika typer av matproduktion ur många aspekter, t.ex. ekonomiska, sociala och miljömässiga.

Eleven skall kunna planera, genomföra och följa upp arbetsuppgifter, både självständigt och tillsammans med andra. Förmåga till överblick och sammanhang och förmåga att bedöma olika lösningar på problem är kompetenser som är viktiga att utveckla. Eleven skall lösa uppgifter och kommunicera med aktuell teknik. Utbildningen skall inspirera eleven till att utveckla kreativitet och företagsamhet. Eleven skall förstå vikten av att arbeta serviceinriktat i möten med kunder och leverantörer.

Följande perspektiv skall genom val av stoff och arbetssätt speglas i undervisningen: etiskt, historiskt, internationellt och naturvetenskapligt perspektiv, genusperspektiv, entreprenörskapsperspektiv och miljöperspektiv. Miljöperspektivet ingår i det vidare begreppet hållbar utveckling. I hållbar utveckling innefattas förutom den miljömässiga dimensionen även den sociala och ekonomiska. Perspektiven bidrar till att utveckla elevens kritiska och konstruktiva tänkande.

Livsmedelsbranschen har en tydlig internationell prägel och är starkt påverkad av andra länders matkulturer. Kunskap om internationella föreskrifter och överenskommelser inom livsmedelshanteringens område är nödvändiga inslag i utbildningen som en följd av den ökade globaliseringen liksom förståelse för olika kulturers och religioners syn på livsmedel.

Behovet av att kunna kommunicera på flera språk ökar, inte minst inom livsmedelsområdet. Eleven skall därför utveckla goda kommunikativa kunskaper i svenska och engelska samt uppmuntras att utöka sina språkkunskaper genom att studera andra språk. Att läsa texter med anknytning till livsmedelsprogrammet på engelska eller andra språk som eleven har i sitt studieprogram förstärker språkkunskaperna.

Det historiska perspektivet är viktigt för att förstå den svenska livsmedelstraditionens och teknikens utveckling i förhållande till människans behov och för att utveckla en matkultur i takt med sin tid.

Utvecklingen inom de biologiska vetenskaperna har aktualiserat etiska frågor kring bland annat genförändrade djur och växter kring olika metoder för djurhållning. Eleven skall utveckla sin förmåga att förstå och diskutera etiska frågor med anknytning till livsmedelsprogrammet, t.ex. genförändring och djurhållning.

Utvecklingen inom miljöområdet kräver medvetenhet och omdöme vid hantering av råvaror, produkter och restprodukter och förståelse av deras del i kretsloppet. En ekologiskt hållbar utveckling blir ett viktigt perspektiv i utbildningen bl.a. genom att hygien och livsmedelskontroll vid livsmedelshantering betonas i undervisningen. På livsmedelsprogrammet är den ekonomiska dimensionen av hållbar utveckling också betydelsefull.

Miljötankandet präglar också utbildningen om fysisk och psykosocial arbetsmiljö. Inom områdena miljö, arbetsmiljö, arbets säkerhet, arbetsrätt och yrkesteknik skall eleven känna till nationella och internationella överenskommelser och bestämmelser inom yrkesområdet ur såväl arbetstagarens som arbetsgivarens synvinkel. Avsikten är att förebygga

eventuella framtida fysiska och psykosociala arbetsskador. Värdegrundsfrågor som jämställdhet, mobbning och rasism behandlas som en del i den psykosociala arbetsmiljön.

Eleven skall utveckla kunskap om hur yrkesyrkesområdets framväxt påverkat nutida föreställningar om vad som är kvinnligt och manligt samt kunna identifiera diskriminerande och icke jämställda förhållanden. Eleven skall också kunna arbeta för jämställdhet mellan könen inom det valda yrkesområdet och i samhällslivet.

Samverkan mellan skola och arbetsliv

Vid den lokala utformningen av utbildningen skall skolan samråda med företrädare för arbetslivets organisationer och med andra lokala intressenter. Samrådet kan gälla såväl val av inriktning, innehåll och arbetsformer som utvecklingen av yrkesområdet i stort. En god samverkan med arbetslivet ger möjlighet till bättre information om utbildningsvägar och om arbetsmarknad samt utgör en förutsättning för att arbetsplatsförlagt lärande och gymnasiearbeten kan genomföras med hög kvalitet.

Arbetsplatsförlagt lärande

Arbetsplatsförlagt lärande (APL) har en central roll för att skapa helhet i programmet. Det skall ge kompetens och ökad förståelse för den yrkesverksamhet som programmet förbereder för. Det arbetsplatsförlagda lärandet skall organiseras i samverkan med det lokala arbetslivet.

Det arbetsplatsförlagda lärandet kan bestå av såväl tillämpningar och vidareutveckling av arbetsmetoder som eleven lärt i skolan som av nyinläring. Lärandet kan också bestå av komplettering av kunskaper inom angränsande områden.

Det arbetsplatsförlagda lärandet skall ge förtrogenhet med normer och krav i arbetslivet. Det skall också bidra till elevens utveckling av generella kompetenser, ansvarstagande och känsla för service, kvalitetsmedvetande i det utförda arbetet och förståelse för företagandets villkor och möjligheter. Arbetsplatsförlagt lärande ger också möjlighet att stärka elevernas kunskaper om rättigheter och skyldigheter i arbetslivet. Arbetsplatsförlagt lärande förutsätter samarbete mellan företrädare för skolan och arbetsplatsen samt eleven.

Skolan bör verka för att eleven erbjuds möjlighet att genomföra viss del av det arbetsplatsförlagda lärandet utomlands för att se hur yrket utövas i andra länder och stimulera till språklig utveckling och kulturell förståelse.

Gymnasiearbete

Gymnasiearbetet skall bidra till att uppfylla programmålen och målen för den inriktning eller specialisering eleven valt samt stärka helhetssynen på utbildningen. I gymnasiearbetet skall eleven tillämpa och fördjupa sina teoretiska och praktiska kunskaper inom flera ämnesområden. Om gymnasiearbetet genomförs i samverkan med arbetslivet förstärks realismen

i problemställningarna. Ett väl genomfört gymnasiearbete sammanfattar vad eleven lärt sig på livsmedelsprogrammet och är en förutsättning för gymnasieexamen.

Studievägar inom programmet

Livsmedelsprogrammet har inga nationella inriktningar. Huvudmannen kan genom att kombinera ämnen och kurser erbjuda flera specialiseringar inom programmet. Varje studieväg skall tillsammans med det arbetsplatsförlagda lärandet och gymnasiearbetet ge en hög grad av yrkesförberedelse inom gymnasieskolans ram.

Valbara kurser

Eleverna skall erbjudas sådana valbara ämnen och kurser att målet för programmet uppnås. De valbara kurserna ger möjlighet till ytterligare specialisering. Erbjudandet skall omfatta ett allsidigt urval och även omfatta kurser av betydelse för högskolestudier.

Programmål för medieprogrammet

Medieprogrammets syfte

Medieprogrammets syfte är att ge eleven grundläggande kunskaper inom kommunikation i vid bemärkelse och orientering inom hela medieområdet. Eleven skall utveckla förmågan att kommunicera på ett effektivt och intresseväckande sätt.

Medieprogrammet skall ge eleven kompetens för verksamheter och fortsatta studier inom informations-, kommunikations- och medieområdena.

Utbildningen på medieprogrammet skall ge en god grund för livslångt lärande i arbetslivet och för vidare studier. Genom att samråda lokalt skall skolan följa förändringar inom yrkesområdena och anpassa utbildningen till arbetsmarknaden. Programmet skall ge kunskap om företagandets villkor.

För att spegla samhället och arbetslivet skall samarbetet mellan programmets studievägar och över programgränserna uppmuntras.

Kunskapsmål

I det följande beskrivs centrala kunskapsområden som eleven behöver utveckla för att uppnå ett professionellt förhållningssätt och en känsla för yrkesområdet. För att eleven skall kunna uppnå detta krävs ett helhetstänkande och att ett sammanhang eftersträvas mellan kunskaper och kompetenser i utbildningen såväl i skolan som i det arbetsplatsförlagda lärandet. Att eleven uppnått centrala kunskaper och kompetenser inom programmålet skall komma till uttryck i gymnasiearbetet.

Centrala mål för medieprogrammet är att eleven

- utvecklar förmåga att på ett yrkesmässigt sätt i flera medieformer med hjälp av relevant teknik gestalta budskap och kreativt överföra idéer, beskriva händelser och förhållanden i ett professionellt sammanhang,
- förvärvar kunskaper om faktainsamling, källgranskning, val av produktionsmetoder och distributionsformer,
- lär sig att använda journalistiska arbetsmetoder såsom att söka, sovra och presentera fakta på ett korrekt, relevant, lättförståeligt och intresseväckande sätt,
- lär sig att kontinuerligt reflektera över sitt arbete och pröva alternativa vägar för att lösa problem,
- genom diskussioner, analys och bearbetningar av olika gestaltningar och uttryck inom medieproduktion utvecklar sin förmåga att tolka och förstå kommunikativa processer, samt
- analyserar, kritiskt granskar och värderar sina egna och andras produktioner för att förstå och kunna problematisera förhållandet mellan människor, medier och samhälle.

Kärnämnens innehåll skall anpassas till medieprogrammet genom val av stoff och arbetssätt. Kärnämnen ger tillsammans med karaktärsämnen generella kompetenser som bidrar till att ge eleven överblick och sammanhang. Exempel på kompetenser som eleverna skall utveckla tillsammans med ämneskunskaperna är att ta initiativ, att lösa problem, att se konsekvenser av handlingsalternativ, att formulera, argumentera för och uttrycka ståndpunkter samt att söka, sovra och bearbeta information. Elevens utveckling mot ett kritiskt och konstruktivt tänkande har också en grund i såväl kärnämnen som karaktärsämnen.

De gemensamma karaktärsämnen skall tillsammans med kärnämnen ge eleven grundläggande kunskaper om medier, medieproduktion och mediekommunikation. Centralt är kunskap om och förståelse av mediernas demokratiska roll. Lärandet skall inriktas mot hantering av information. Genom att via olika informationskällor inhämta, kritiskt granska, analysera och värdera information utvecklar eleven den kompetens som behövs för ett etiskt, kritiskt och konstruktivt förhållningssätt.

Att hantera problem som aktualiseras under arbetets gång, se alternativa lösningar och vara kvalitetsmedveten är viktiga förmågor att utveckla för eleven. Eleven arbetar såväl självständigt som tillsammans med andra. Då medieproduktioner ofta sker under stor tidspress och i samverkan med många andra människor förbereds eleven på förståelsen för att utforma arbetet så att även en hållbar psykosocial utveckling gynnas.

Eleven skall även utveckla sin kommunikativa kompetens genom att formulera och kommunicera idéer och information på olika sätt för att möta en föränderlig värld. medieprogrammet lägger stor vikt vid språklig kompetens. Utgångspunkten är ett vidgat textbegrepp, vilket innebär att språk i detta sammanhang inte enbart omfattar talat eller skrivet språk, utan även estetiska uttryck.

Följande perspektiv skall genom val av stoff och arbetsätt speglas i undervisningen: etiskt, historiskt, internationellt och naturvetenskapligt perspektiv, genusperspektiv, entreprenörskapsperspektiv och miljöperspektiv. Miljöperspektivet ingår i det vidare begreppet hållbar utveckling. I hållbar utveckling innefattas förutom den miljömässiga dimensionen även den sociala och ekonomiska. Perspektiven bidrar till att utveckla elevens kritiska och konstruktiva tänkande.

Medieprodukter har ofta en internationell målgrupp och därför ställs stora krav på kulturell förståelse. Det är vanligt att medier har internationella ägare och att produktioner också sker i samverkan med producenter i olika länder. Förmågan att kommunicera innebär att eleven lär sig att presentera budskap som är gränsöverskridande. Detta avser inte enbart nationsgränser utan den kommunikativa förmågan tränas så att eleven har förståelse för de barriärer som sociala, kulturella, religiösa och ideologiska gränser kan utgöra. Eleven skall utveckla goda kommunikativa kunskaper i svenska och engelska samt uppmuntras att utöka sina språkkunskaper genom att studera andra språk. Att läsa texter med anknytning till medieprogrammet på engelska eller andra språk som eleven har i sitt studieprogram förstärker språkkunskaperna.

Ett etiskt perspektiv är viktigt avseende såväl hur information samlas in som hur den kommuniceras. Medieproducenterna använder sig av starka redskap för påverkan och utövar därmed stort inflytande över normer och värderingar. Analys och reflektion av egna och andras produktioner utifrån etiska ställningstaganden är därför av stor betydelse.

Under olika tidsperioder beskriver enskilda personer eller grupper sin verklighet utifrån skilda utgångspunkter. Ett historiskt perspektiv i medieprogrammet innebär att eleven skall utveckla en förståelse för i vilket sammanhang en text tillkommit, vilket förutsätter kunskap såväl om gångna tider som om samtiden.

Centralt i programmet är att elevens förhållningssätt skall bygga på entreprenörskapets kreativitet, initiativkraft och förmåga till kritiskt tänkande och en vilja att skapa utifrån de egna förutsättningarna. Eleven skall utveckla sin förmåga att planera och organisera arbetsuppgifter samt genomföra uppdrag genom att utnyttja sitt kunnande och använda medieteknik självständigt och innovativt. Många medieproduktioner sker i mindre företag där det ställs speciella krav på ledarkunskaper och företagsutveckling. Entreprenörskapsperspektivet leder också till att eleven får grundläggande kunskap om villkoren för att starta och arbeta inom fåmansföretag.

Utbildningen skall skapa förståelse hos eleven för den roll som medierna kan spela för att påverka en hållbar utveckling. Eleven lär sig också vikten av att välja material och produktionsmetoder som gynnar en hållbar utveckling och att samtidigt väga miljösynpunkter mot sociala och ekonomiska synpunkter.

Naturvetares sätt att beskriva livet har starkt påverkat vår kultur och uppfattning om världen. Detta speglas också i medierna. Grunden är ett kritiskt och prövande förhållningssätt, vilket stämmer väl överens med de journalistiska arbetsmetoderna. Ett empiriskt förhållningssätt är centralt för den som deltar i den mediala produktionen.

Genusperspektivet bidrar också till att utveckla elevens kritiska och konstruktiva tänkande. I elevens egen medieproduktion innebär ett genustänkande att diskussioner förs kring hur män och kvinnor framställs. För eleven på medieprogrammet är reflektion kring och analys av kvinnors och mäns representation i medier viktigt.

Inom områdena miljö, arbetsmiljö, arbets säkerhet, arbetsrätt och yrkesteknik skall eleven känna till nationella och internationella överenskommelser och bestämmelser inom yrkesområdet ur såväl arbetstagarens som arbetsgivarens synvinkel. Avsikten är förebygga eventuella framtida fysiska och psykosociala arbetsskador. Värdegrundsfrågor som jämställdhet, mobbning och rasism behandlas som en del i den psykosociala arbetsmiljön.

Samverkan mellan skola och arbetsliv

Vid den lokala utformningen av utbildningen skall skolan samråda med företrädare för arbetslivets organisationer och med andra lokala intressenter. Samrådet kan gälla såväl val av inriktning, innehåll och arbetsformer som utvecklingen av yrkesområdet i stort. En god samverkan med arbetslivet ger möjlighet till bättre information om utbildningsvägar och om arbetsmarknad samt utgör en förutsättning för att arbetsplatsförlagt lärande och gymnasiearbeten kan genomföras med hög kvalitet.

Arbetsplatsförlagt lärande

Arbetsplatsförlagt lärande (APL) har en central roll för att skapa helhet i programmet. Det skall ge kompetens och ökad förståelse för den yrkesverksamhet som programmet förbereder för. Det arbetsplatsförlagda lärandet skall organiseras i samverkan med det lokala arbetslivet.

Det arbetsplatsförlagda lärandet kan bestå av såväl tillämpningar och vidareutveckling av arbetsmetoder som eleven lärt i skolan som av nyinläring. Lärandet kan också bestå av komplettering av kunskaper inom angränsande områden.

Det arbetsplatsförlagda lärandet skall ge förtrogenhet med normer och krav i arbetslivet. Det skall också bidra till elevens utveckling av generella kompetenser, ansvarstagande och känsla för service, kvalitetsmedvetande i det utförda arbetet och förståelse för företagandets villkor och möjligheter. Arbetsplatsförlagt lärande ger också möjlighet att stärka elevernas kunskaper om rättigheter och skyldigheter i arbetslivet. Arbetsplatsförlagt lärande förutsätter samarbete mellan företrädare för skolan och arbetsplatsen samt eleven.

Skolan bör verka för att eleven erbjuds möjlighet att genomföra viss del av det arbetsplatsförlagda lärandet utomlands för att se hur yrket utövas i andra länder och stimulera till språklig utveckling och kulturell förståelse.

Gymnasiearbete

Gymnasiearbetet skall bidra till att uppfylla programmålen och målen för den inriktning eller specialisering eleven valt samt stärka helhetssynen på utbildningen. I gymnasiearbetet skall eleven tillämpa och fördjupa sina teoretiska och praktiska kunskaper inom flera ämnesområden. Om gymnasiearbetet genomförs i samverkan med arbetslivet förstärks realismen i problemställningarna. Ett väl genomfört gymnasiearbete sammanfattar vad eleven lärt sig på medieprogrammet och är en förutsättning för gymnasieexamen.

Studievägar inom programmet

Medieprogrammet har två nationella inriktningar: Film/TV och ljud samt Kommunikation i ord, bild och form. Varje inriktning ger tillsammans med de valbara kurserna, det arbetsplatsförlagda lärandet och gymnasiearbetet yrkesförberedelse inom gymnasieskolans ram samt en grund för fortsatta studier.

Inriktning Film/TV och ljud

Målet för inriktningen är att eleven skall tillägna sig grundläggande kunskaper inom området samt lägga en grund för specialisering inom Film/TV eller Ljud. Eleven skall tillägna sig kunskaper om metod, teknik och berättande inom vald specialisering. Eleven skall arbeta med hela produktionsprocessen från faktainsamling, manus, inspelning och efterbearbetning till publicering för given målgrupp. Inom inriktningen skall eleven utveckla sin förmåga att analysera, gestalta och kommunicera budskap samt samverka mellan olika yrkesroller.

Inriktning Kommunikation i ord, bild och form

Målet för inriktningen är att eleven skall tillägna sig kunskaper i berättande och kommunikation inom området samt lägga en grund för specialisering inom Foto, Grafisk kommunikation, Interaktiva medier eller Journalistik, information och reklam. Eleven skall även tillägna sig kunskaper i att samla fakta, sovra och publicera material på ett lättillgängligt, engagerande och korrekt sätt.

Valbara kurser

Eleverna skall utöver inriktningen erbjudas sådana valbara ämnen och kurser att målet för programmet uppnås. De valbara kurserna ger möjlighet till ytterligare specialisering. Erbjudandet skall omfatta ett allsidigt urval och även innehålla kurser av betydelse för högskolestudier.

Programmål för naturbruksprogrammet

Naturbruksprogrammets syfte

Naturbruksprogrammets syfte är att ge yrkeskunskaper och kompetenser för verksamheter inom naturbrukssektorn. Programmet skall utveckla känsla för och ge kunskap om naturen samt väcka intresse för naturvetenskap och för hur naturresurserna kan nyttjas på ett hållbart sätt. Programmet skall också stimulera till entreprenörskap och ge kunskaper om företagandets villkor.

Utbildningen på naturbruksprogrammet skall ge en god grund för livslångt lärande i arbetslivet och även för vidare studier. Genom att samråda lokalt skall skolan följa förändringar inom yrkesområdena och anpassa utbildningen till arbetsmarknaden.

Utbildningen skall bidra till en hållbar samhällsutveckling samt till utveckling av nya verksamheter med nyttjande av naturresurser som bas. För att spegla samhället och arbetslivet skall samarbete mellan studievägar och över programgränserna uppmuntras.

Kunskapsmål

I det följande beskrivs centrala kunskapsområden som eleven behöver utveckla för att uppnå ett professionellt förhållningssätt och en yrkesidentitet. För att eleven skall kunna uppnå detta krävs ett helhetstänkande och att sammanhang utvecklas mellan kunskaper och kompetenser i utbildningen, såväl i skolan som i det arbetsplatsförlagda lärandet. Att eleven uppnått centrala kunskaper och kompetenser inom programmålet skall komma till uttryck i gymnasiearbetet.

Centrala mål för naturbruksprogrammet är att eleven

- förvärvar grundläggande kunskaper och kompetenser för arbete inom naturbrukets olika yrkesområden samt lär sig arbeta på ett yrkesmässigt sätt med växter, djur och natur inom valt verksamhetsområde,
- förstår att jordens resurser är ändliga och inser behovet av kretsloppstänkande och energihushållning samt förstår vikten av att bevara den biologiska mångfalden,
- utvecklar kunskap om biologiska och tekniska metoder som bidrar till en hög kvalitet på naturbrukets produkter,
- lär sig hantera aktuell teknisk utrustning på ett yrkesmässigt sätt samt förvärvar kunskaper om säkerhetsföreskrifter för att undvika skador och riskmoment,
- förvärvar kunskap i företagande och ekonomi, samt
- söker kunskap inom naturbruksområdet för att utveckla arbetsmetoder inom aktuellt verksamhetsområde.

Kärnämnenas innehåll skall anpassas till naturbruksprogrammet genom val av stoff och arbetssätt. Kärnämnen ges tillsammans med karaktärsämnen generella kompetenser som bidrar till att ge eleven överblick och

sammanhang. Exempel på kompetenser som eleverna skall utveckla tillsammans med ämneskunskaperna är att ta initiativ, att lösa problem, att se konsekvenser av handlingsalternativ, att formulera, argumentera för och uttrycka ståndpunkter samt att söka, sovra och bearbeta information. Elevens utveckling mot ett kritiskt och konstruktivt tänkande har också en grund i såväl kärnämnen som karaktärsämnen.

De gemensamma karaktärsämnen inom naturbruksprogrammet skall tillsammans med kärnämnen ge eleverna förståelse för naturbruksnäringarnas villkor och ge de kompetenser som krävs i arbetslivet. De skall ge kunskap om naturresurser, förståelse av naturbrukets roll i samhället, inblick i aktuella yrken och förutsättningar för eget företagande. Samverkan mellan olika ämnen skall också bidra till förståelse av olika synsätt på människans förhållande till och nyttjande av naturen. Ämnet biologi skall ge både en bred biologisk kunskap och den fördjupade kunskap i biologi som krävs för arbete inom naturbrukets olika yrkesområden. Det skall ge eleven en förståelse för naturbrukets mångfald och av hur olika verksamheter kan nyttja naturen och olika biologiska processer.

Utbildningen skall utveckla praktiska färdigheter kopplat till vetande, gott omdöme och reflektion. Med utgångspunkt i tillämpning skall eleven utveckla förmåga till naturvetenskapligt tänkande och till problemlösning för en hållbar samhällsutveckling. Utbildningen skall bygga på yrkesskicklighet och lärande genom erfarenhet.

Följande perspektiv skall genom val av stoff och arbetsätt speglas i undervisningen: etiskt, historiskt, internationellt och naturvetenskapligt perspektiv, genusperspektiv, entreprenörskapsperspektiv och miljöperspektiv. Miljöperspektivet ingår i det vidare begreppet hållbar utveckling. I hållbar utveckling innefattas förutom den miljömässiga dimensionen även den sociala och ekonomiska. Perspektiven bidrar till att utveckla elevens kritiska och konstruktiva tänkande.

Eleven skall utveckla sin förmåga att diskutera och ta ställning i etiska frågor med anknytning till naturbruk samt omsätta ställningstagandena i praktisk handling. I arbete med djur skall eleven utveckla förståelse av och förtrogenhet med djurs beteende och utveckling samt ta hänsyn till säkerhets- och djurskyddsmässiga normer. Eleven skall arbeta med djurens bästa i fokus. I arbete med växter och djur skall eleven utveckla ansvarstagande, initiativförmåga och respekt för livet.

Eleven skall utveckla kunskaper om en ekologisk, ekonomisk och socialt hållbar utveckling. Eleven skall kunna omsätta sitt miljökunnande i praktisk handling när det gäller sambanden mellan människa, teknik och miljö. För att kunna bruka naturen på ett hållbart sätt krävs kunskap om hur kretsloppstänkande samt resurs- och energihushållning kan tillämpas inom de verksamheter som utbildningen berör.

Genom etiska ställningstaganden, diskussion av miljö- och demokratifrågor samt ett historiskt och ett internationellt perspektiv på kursinnehållet grundläggs respekt för naturen. Eleven blir medveten om sådana metoder

som gör det möjligt att utnyttja naturresurser utan att natur och människor kommer till skada och de får förutsättningar att hitta långsiktigt hållbara lösningar på olika problem.

Att bruka naturen på ett sätt som främjar hållbar utveckling ställer krav på såväl naturvetenskapligt som tekniskt och ekonomiskt vetande. Inom naturbrukets vitt skilda yrkesområden ökar också efterfrågan på specifika yrkeskunskaper.

Eleven skall även utveckla förtrogenhet med naturvetenskapliga fenomen. Eleven skall, med utgångspunkt från autentiska situationer, lära sig att tänka kritiskt, granska fakta och förhållande och inse konsekvenser av olika alternativ. På så sätt skall eleven närma sig ett allt mer vetenskapligt sätt att tänka och arbeta.

Eleven skall utveckla problemlösnings- och handlingsförmåga, såväl individuellt som i samarbete med andra. Att samarbeta i arbetslag genom att vara lyhörd för och värdera andras idéer och tankar är också en kompetens som eleven skall utveckla. Eleven skall även utveckla förmåga att kommunicera på svenska och engelska med sikte på behov i yrke, samhällslivet och vidare studier.

Inom områdena miljö, arbetsmiljö, arbets säkerhet, arbetsrätt och yrkes teknik skall eleven känna till nationella och internationella överenskommelser och bestämmelser inom yrkesområdet ur såväl arbetstagarens som arbetsgivarens synvinkel. Avsikten är att förebygga eventuella framtida fysiska och psykosociala arbetsskador. Värdegrundsfrågor som jämställdhet, mobbning och rasism behandlas som en del i den psykosociala arbetsmiljön.

Eleven skall inom sin studieinriktning öva och utveckla sin estetiska förmåga och stilkänsla vid skötsel och vård av natur- och kulturmiljöer, arbete inom hästnäringen, utveckling och skötsel av miljöer i djurparker eller gestaltning av tätortens gröna utemiljöer.

För att kunna utveckla naturbrukets olika yrkesområden skall eleven tillägna sig kunskaper och erfarenheter som krävs för entreprenörskap. Entreprenörskap kan ses som en process, där individer enskilt eller i samarbete, identifierar möjligheter och gör något med dem för att omforma idéer till praktiska och målinriktade aktiviteter. En process som kan leda till skapande av nya företag men också innebär kreativitet och företagsamhet inom en befintlig organisation.

Internationaliseringen ökar behovet av att kunna kommunicera på flera språk och därför skall eleven uppmuntras att utöka sina språkkunskaper genom att studera andra språk. Att läsa texter med anknytning till naturbruksprogrammet på engelska eller andra språk som eleven har i sitt studieprogram förstärker språkkunskaperna.

Samverkan mellan skola och arbetsliv

Vid den lokala utformningen av utbildningen skall skolan samråda med företrädare för arbetslivets organisationer och med andra lokala intressenter. Samrådet kan gälla såväl val av inriktning, innehåll och arbetsformer som utvecklingen av yrkesområdet i stort. En god samverkan med arbetslivet ger möjlighet till bättre information om utbildningsvägar och om arbetsmarknad samt utgör en förutsättning för att arbetsplatsförlagt lärande och gymnasiearbeten kan genomföras med hög kvalitet.

Arbetsplatsförlagt lärande

Arbetsplatsförlagt lärande (APL) har en central roll för att skapa helhet i programmet. Det skall ge kompetens och ökad förståelse för den yrkesverksamhet som programmet förbereder för. Det arbetsplatsförlagda lärandet skall organiseras i samverkan med det lokala arbetslivet.

Det arbetsplatsförlagda lärandet kan bestå av såväl tillämpningar och vidareutveckling av arbetsmetoder som eleven lärt i skolan som av nyinläring. Lärandet kan också bestå av komplettering av kunskaper inom angränsande områden.

Det arbetsplatsförlagda lärandet skall ge förtrogenhet med normer och krav i arbetslivet. Det skall också bidra till elevens utveckling av generella kompetenser, ansvarstagande och känsla för service, kvalitetsmedvetande i det utförda arbetet och förståelse för företagandets villkor och möjligheter. Arbetsplatsförlagt lärande ger också möjlighet att stärka elevernas kunskaper om rättigheter och skyldigheter i arbetslivet. Arbetsplatsförlagt lärande förutsätter samarbete mellan företrädare för skolan och arbetsplatsen samt eleven.

Skolan bör verka för att eleven erbjuds möjlighet att genomföra viss del av det arbetsplatsförlagda lärandet utomlands för att se hur yrket utövas i andra länder och stimulera till språklig utveckling och kulturell förståelse.

Gymnasiearbete

Gymnasiearbetet skall bidra till att uppfylla programmålen och målen för den inriktning eller specialisering eleven valt samt stärka helhetssynen på utbildningen. I gymnasiearbetet skall eleven tillämpa och fördjupa sina teoretiska och praktiska kunskaper inom flera ämnesområden. Om gymnasiearbetet genomförs i samverkan med arbetslivet förstärks realismen i problemställningarna. Ett väl genomfört gymnasiearbete sammanfattar vad eleven lärt sig på naturbruksprogrammet och är en förutsättning för gymnasieexamen.

Studievägar inom programmet

Naturbruksprogrammet har tre nationella inriktningar, Djurhållning, Odling och gröna miljöer samt Skog och vatten. Huvudmannen kan genom att kombinera ämnen och kurser erbjuda flera studievägar inom programmet. Varje studieväg skall tillsammans med det arbetsplatsförlagda lärandet och

gymnasiearbetet ge en hög grad av yrkesförberedelse inom gymnasieskolans ram.

Inriktning Djurhållning

Målet för inriktningen är att eleven skall tillägna sig grundläggande kunskaper och kompetenser för yrkesmässigt arbete inom djurhållning. Inriktningen är en ingång till arbete med djur för produktion av livsmedel eller för användning av djur inom skilda verksamheter.

Utbildningen skall betona ett etiskt förhållningssätt med utgångspunkt från djurens naturliga beteenden, samspelet mellan djur och människa samt aktuella djurskyddsbestämmelser. Eleven skall också utveckla kunskaper om djuranläggningar och byggnader med utgångspunkt från djurens behov och beteenden.

Inriktning Odling och gröna miljöer

Målet för inriktningen är att eleven skall tillägna sig de grundläggande kunskaper och kompetenser som krävs för yrkesmässigt arbete med odling eller inom anläggning och skötsel av gröna miljöer. Utbildningen skall betona växters betydelse för naturbrukets alla områden och för miljö och hälsa. Ett ekologiskt synsätt med utgångspunkt från biologi och kretsloppstänkande är grundläggande.

Inriktningen är en ingång till såväl produktion av livsmedel och växtmaterial som anläggning och skötsel av tätortens gröna utemiljöer. Eleven skall utveckla estetisk förmåga och stilkänsla samt förmåga att använda relevant teknik för att lösa sina arbetsuppgifter.

Inriktning Skog och vatten

Målet för inriktningen är att eleven skall tillägna sig de grundläggande kunskaper och kompetenser som krävs för yrkesmässigt arbete inom skogsbruk eller inom verksamheter som utnyttjar skog, mark och vatten för friluftsliv, rekreation och upplevelser. Utbildningen skall baseras på ett ekologiskt synsätt utifrån biologi och kretsloppstänkande. Biologisk mångfald och vård av naturmiljöer, flora och fauna skall betonas.

Eleven skall lära sig använda relevant teknik för att lösa sina arbetsuppgifter samt förstå de ekonomiska konsekvenserna av sitt handlande. Eleven skall också kunna göra etiska och estetiska överväganden med utgångspunkt från samspelet mellan natur och människa.

Valbara kurser

Eleverna skall erbjudas sådana valbara ämnen och kurser att målet för programmet uppnås. De valbara kurserna ger upphov till ytterligare specialisering. Erbjudandet skall omfatta ett allsidigt urval och även innehålla kurser av betydelse för högskolestudier.

Programmål för naturvetenskapsprogrammet

Naturvetenskapsprogrammets syfte

Naturvetenskapsprogrammets syfte är att ge en bred utbildning som främst präglas av naturvetenskap men även av samhällsvetenskap och humaniora. En helhetssyn på utbildningen förutsätter att dessa olika vetenskaper samverkar och att frågeställningar belyses ur ett tvärvetenskapligt perspektiv. Inom ramen för denna bredd skall naturvetenskapens och matematikens särart betonas.

Naturvetenskapsprogrammet skall ge kunskaper inför fortsatta studier inom många olika områden, främst de naturvetenskapliga och tekniska men även de samhällsvetenskapliga och humanistiska. Programmet förbereder för fortsatt livslångt lärande i arbetslivet, både i Sverige och internationellt.

För att spegla samhället och arbetslivet skall samarbetet mellan programmens studievägar och över programgränserna uppmuntras.

Kunskapsmål

I det följande beskrivs de centrala kunskapsområden eleven behöver utveckla för att uppnå ett helhetstänkande och ett sammanhang i kunskaperna. Denna utveckling bör ske såväl i skolan som i det arbetsplatsförlagda lärandet. Att eleven uppnått centrala kunskaper inom programmålet skall komma till uttryck i gymnasiearbetet.

Centrala mål för naturvetenskapsprogrammet är att eleven utvecklar

- fördjupade kunskaper i naturvetenskap och matematik,
- förmåga att utifrån ett naturvetenskapligt perspektiv kunna analysera, värdera och ta ställning i frågor som rör både samhälle och individ,
- kunskap om naturvetenskapens och matematikens roll i samhällsutvecklingen,
- förmåga att använda naturvetenskapliga teorier och modeller och att arbeta experimentellt, samt
- förmåga att kommunicera naturvetenskap och matematik.

Kärnämnenas innehåll skall anpassas till naturvetenskapsprogrammet genom val av stoff och arbetssätt. Kärnämnen ger tillsammans med karaktärsämnen generella kompetenser som bidrar till att ge eleven överblick och sammanhang. Exempel på kompetenser som eleverna skall utveckla tillsammans med ämneskunskaperna är att ta initiativ, att lösa problem, att se konsekvenser av handlingsalternativ, att formulera, argumentera för och uttrycka ståndpunkter samt att söka, sovra och bearbeta information. Elevens utveckling mot ett kritiskt och konstruktivt tänkande har också en grund i såväl kärnämnen som karaktärsämnen.

De gemensamma karaktärsämnen inom naturvetenskapsprogrammet skall tillsammans med kärnämnen ge en bred utbildning. Därför ingår både

naturvetenskap och matematik samt samhällsvetenskap och humaniora i de gemensamma karaktärsämnen.

Inom utbildningen skall eleven ges tillfälle att utveckla förmågan att uttrycka sig muntligt och skriftligt, samt självständigt formulera ståndpunkter grundade på empirisk kunskap, kritisk analys och etiska överväganden.

Följande perspektiv skall genom val av stoff och arbetssätt speglas i undervisningen: etiskt, historiskt, internationellt och naturvetenskapligt perspektiv, genusperspektiv, entreprenörskapsperspektiv och miljöperspektiv. Miljöperspektivet ingår i det vidare begreppet hållbar utveckling. I hållbar utveckling innefattas förutom den miljömässiga dimensionen även den sociala och ekonomiska. Perspektiven bidrar till att utveckla elevens kritiska och konstruktiva tänkande.

Internationaliseringen ökar behovet av att kunna kommunicera på flera språk och därför skall eleven utveckla sina språkkunskaper, inte bara i svenska och engelska utan även i andra språk. Att läsa texter med anknytning till programmets ämnen på engelska eller andra språk förstärker språkkunskaperna.

Ett historiskt perspektiv belyser hur naturvetenskapen starkt bidragit till att skapa bättre livsvillkor under utvecklingen av det moderna samhället samt hur naturvetenskapen formats av och format människors världsbilder. Naturvetenskapen utgör en viktig del av vår kultur.

Genom ett entreprenörskapsperspektiv skall eleven utveckla förmågan att tänka i nya, alternativa och kreativa banor. Den experimentella verksamheten kan därmed på lång sikt leda till nya uppfinningar och teknisk utveckling. All utveckling skall ställas i relation till de krav som finns på hållbar utveckling och då även ur en ekonomisk och social dimension.

I Naturvetenskapsprogrammet skall utbildningen utgå från både kvinnors och mäns erfarenheter och ett genusperspektiv anläggas, bl.a. vid naturvetenskapliga tillämpningar.

Att studera naturvetenskap innebär att lära känna den naturvetenskapliga kulturen, dess språk och dess arbetsmetoder.

Kunskap i naturvetenskap innebär kunskap om fysikaliska fenomen och skeenden, om kemiska processer, om livets villkor, om sammanhangen i naturen och om förutsättningarna för att skapa en ekologiskt hållbar utveckling.

Kunskap om naturvetenskap rör naturvetenskapens idéhistoria, karaktär och arbetsmetoder. Under historiens lopp har vardagliga iakttagelser och funderingar i växelspel med hypotetiskt tänkande och experimentell verksamhet utvecklats till teorier och modeller. Dessa har blivit verktyg för att synliggöra och bearbeta frågor samtidigt som de också bidrar till att

skapa nya frågeställningar och hypoteser. Efter hand som ny kunskap växer fram förändras och förfinas såväl teorier som modeller.

Det experimentella arbetet, förmågan att planera och genomföra experiment, laborationer, undersökningar och fältstudier, göra iakttagelser på ett objektivt och systematiskt sätt samt att tolka och redovisa resultat är centralt.

Naturvetenskaplig kunskap är också ett underlag för argument och ställningstaganden. I detta ligger förmågan att tillämpa och värdera kunskaper, förmåga till etiska ställningstaganden samt förmåga att reflektera över egna erfarenheter och över fenomen i natur och samhälle. Ett kritiskt och konstruktivt förhållningssätt till såväl egen som andras argumentation samt en lyhördhet för andras resonemang och ställningstaganden utgör centrala principer också för samtal och diskussioner inom naturvetenskap.

Att studera matematik utvecklar förmågan att använda matematik i såväl naturvetenskapliga som rent matematiska problemställningar. Matematikens begrepp och symbolspråk är kraftfulla hjälpmedel för att utforma vetenskapliga modeller inom biologi, fysik och kemi. Samtidigt är matematik i hög grad ett ämne med en egen särart. Matematisk problemlösning, argumentation och bevisföring vilar ytterst på en tankemässig grund där logik, intuition och kreativitet är viktiga ingredienser. En utvecklad matematisk förmåga har därför såväl ett värde i sig som ett värde för högre matematikstudier. Matematisk skolning kommer till användning inom de mest skiftande utbildningar och professioner, även utanför den naturvetenskapliga sfären.

Inom områdena miljö, arbetsmiljö, arbets säkerhet och arbetsrätt skall eleven känna till nationella och internationella grundläggande principer ur såväl arbetstagarens som arbetsgivarens synvinkel. Eleven skall därigenom få en ökad förståelse för de förhållanden som råder i arbetslivet. Värdegrundsfrågor som jämställdhet, mobbning och rasism behandlas som en del i den psykosociala arbetsmiljön.

Samverkan mellan skola och samhälle

Vid den lokala utformningen av utbildningen bör skolan samråda med lokala intressenter. Samrådet kan gälla såväl val av inriktning, innehåll och arbetsformer som utvecklingen av området i stort. En god samverkan med det kringliggande samhället ger möjlighet till bättre information om utbildningsvägar och om arbetsmarknad samt utgör en förutsättning för att eventuellt arbetsplatsförlagt lärande och gymnasiearbete kan genomföras med hög kvalitet.

Arbetsplatsförlagt lärande

Varje elev på programmet bör genomföra arbetsplatsförlagt lärande (APL). Lokala överväganden skall ligga till grund för i vilken omfattning och för vilka delar av utbildningen detta kan genomföras.

För att sätta in utbildningen i ett större sammanhang och ge entreprenörskapsperspektivet en naturlig koppling till elevens utbildning skall skolan verka för ett samarbete med arbets- och samhällsliv samt högskolor och universitet.

Gymnasiearbete

Gymnasiearbetet skall bidra till att uppfylla programmålen och målen för den inriktning eller specialisering eleven valt samt stärka helhetssynen på utbildningen. I gymnasiearbetet skall eleven tillämpa och fördjupa sina teoretiska och praktiska kunskaper inom flera ämnesområden. Om gymnasiearbetet genomförs i samverkan med det kringliggande samhället förstärks realismen i problemställningarna. Ett väl genomfört gymnasiearbete sammanfattar vad eleven lärt sig på naturvetenskapsprogrammet och är en förutsättning för gymnasieexamen.

Studievägar inom programmet

Naturvetenskapsprogrammet har tre nationella inriktningar: Matematik och datavetenskap, Miljö och natur samt Naturvetenskap och matematik.

Inriktning Matematik och datavetenskap

Målet för inriktningen är att förstärka utbildningens matematiska och datavetenskapliga karaktär. Inom inriktningen skall eleven fördjupa sina kunskaper inom dessa områden.

Inriktning Miljö och natur

Målet för inriktningen är att fördjupa utbildningens tvärvetenskapliga karaktär. Inom inriktningen skall eleven fördjupa sina kunskaper om miljö- och resursfrågor, främst ur ett naturvetenskapligt perspektiv.

Inriktning Naturvetenskap och matematik

Målet för inriktningen är att förstärka utbildningens naturvetenskapliga och matematiska karaktär. Inom inriktningen skall eleven fördjupa sina kunskaper inom dessa områden.

Valbara kurser

Skolan har ett ansvar för att utöver inriktningen erbjuda eleven sådana valbara ämnen och kurser att målet för programmet uppnås. De valbara kurserna ger möjlighet till ytterligare specialisering. Erbjudandet skall omfatta ett allsidigt urval och även innehålla kurser av betydelse för högskolestudier.

Programmål för omvårdnadsprogrammet

Omvårdnadsprogrammets syfte

Omvårdnadsprogrammets syfte är att ge eleven den grundläggande yrkeskunskap och kompetens som krävs för arbete i verksamheter inom hälso- och sjukvård samt socialtjänst. Dessa kunskaper och kompetenser ger även en grund för arbete med och för människor i en vidare mening.

Utbildningen på omvårdnadsprogrammet skall ge en god grund för livslångt lärande i arbetslivet och även för vidare studier. Genom att samråda lokalt skall skolan följa förändringar inom yrkes- och utvecklingsområdena och anpassa utbildningen till arbetsmarknaden. Programmet skall ge kunskap om företagandets villkor.

För att spegla samhället och arbetslivet skall samarbetet mellan programmets studievägar och över programgränserna uppmuntras.

Kunskapsmål

I det följande beskrivs centrala kunskapsområden som eleven behöver utveckla för att uppnå ett professionellt förhållningssätt och en yrkesidentitet. För att eleven skall kunna uppnå detta krävs ett helhetstänkande och att sammanhang utvecklas mellan kunskaper och kompetenser i utbildningen, såväl i skolan som i det arbetsplatsförlagda lärandet. Att eleven uppnått centrala kunskaper och kompetenser inom programmålet skall komma till uttryck i gymnasiearbetet.

Centrala mål för omvårdnadsprogrammet är att eleven

- förvärvar kunskap om människan och hennes livslopp ur biologiska, psykologiska, sociala, kulturella och existentiella aspekter vid hälsa, ohälsa och funktionshinder,
- kan utföra grundläggande omvårdnads- och omsorgsuppgifter, enklare medicinska och tekniska uppgifter, hushållsuppgifter liksom administrativa och sociala uppgifter på ett yrkesmässigt sätt,
- utvecklar förmåga att främja människors hälsa, välbefinnande och egenvård genom stödjande åtgärder och information, och att då visa respekt för individens självbestämmande och integritet,
- främjar trygghet och stödjer den enskildes resurser samt förhåller sig till arbetsuppgifterna på ett etiskt, estetiskt, hygieniskt, rehabiliterande och ergonomiskt sätt,
- utvecklar kommunikativa kompetenser för att möta, stödja och pedagogiskt leda människor i olika vård- och omsorgssituationer, samt
- lär sig hantera nödvändig teknisk utrustning i yrkesverksamheten enligt praxis och gällande föreskrifter.

Kärnämnenas innehåll skall anpassas till omvårdnadsprogrammet genom val av stoff och arbetssätt. Kärnämnen ger tillsammans med karaktärsämnen generella kompetenser som bidrar till att ge eleven överblick och

sammanhang. Exempel på kompetenser som eleverna skall utveckla tillsammans med ämneskunskaperna är att ta initiativ, att lösa problem, att se konsekvenser av handlingsalternativ, att formulera, argumentera för och uttrycka ståndpunkter samt att söka, sovra och bearbeta information. Elevens utveckling mot ett kritiskt och konstruktivt tänkande har också en grund i såväl kärnämnen som karaktärsämnena.

Omvårdnadsprogrammets karaktärsämnena skall tillsammans med kärnämnen utveckla kunskaper och kompetenser så att eleven efter fullföljd utbildning kan identifiera och analysera problem i olika vård- och omsorgssituationer, samt planera, föreslå alternativa lösningar och fatta beslut.

Under utbildningen skall eleven utveckla kunskap om vikten av livsstilens betydelse för egen och andras hälsa. Därmed utvecklas kunskap om hälsobefrämjande faktorer, där sambandet mellan kost, matvanor, fysisk aktivitet och hälsa är centralt.

För att uppmärksamma patienters och brukares skiftande behov behövs kunskaper från skilda områden. Eleven skall kunna tillämpa sina kunskaper i praktiskt arbete med patient eller brukare. Samarbetsförmåga och förmåga att kommunicera är väsentliga för att kunna möta människor från olika kulturer och för att upptäcka såväl synliga som dolda behov. Eleven skall lära sig stödja brukares eller patienters relationer med familj och vänner för att främja aktivitet och delaktighet i samhällslivet. Uppgifterna skall utföras med ett etiskt, estetiskt, hygieniskt, rehabiliterande och ergonomiskt förhållningssätt.

Eleven skall lära sig att möta människor i olika situationer och att se på vilka sätt människors olika erfarenheter har betydelse i sådana möten. Eleven skall även lära sig att förstå skillnaden mellan mäns och kvinnors förutsättningar och villkor. Generationskillnaders inverkan på samspelet mellan patienter, brukare och personal skall uppmärksammas. Genom utbildningen skall eleven utveckla kunskaper om kulturella, religiösa och historiska mönster som präglar människans liv.

Följande perspektiv skall genom val av stoff och arbetssätt speglas i undervisningen: etiskt, historiskt, internationellt och naturvetenskapligt perspektiv, genusperspektiv, entreprenörskapsperspektiv och miljöperspektiv. Miljöperspektivet ingår i det vidare begreppet hållbar utveckling. I hållbar utveckling innefattas förutom den miljömässiga dimensionen även den sociala och ekonomiska. Perspektiven bidrar till att utveckla elevens kritiska och konstruktiva tänkande.

Eleven skall utveckla förmåga att diskutera och ta ställning till etiska frågor som rör yrkesutövningen och handla i enlighet med den etik som råder inom yrkesområdet.

Kommunikativ kompetens, språkkunskaper utöver svenska samt förståelse för andra kulturella mönster är viktiga delar med tanke på arbetslivets internationalisering och samhällets mer mångkulturella sammansättning. Hälsovården och sjukvården samt socialtjänsten har inom ett flertal

yrkesområden nära koppling till internationella överenskommelser. Att läsa texter med anknytning till omvårdnadsprogrammet på engelska eller andra språk som eleven har i sitt studieprogram förstärker språkkunskaperna.

Ett arbete inom vård och omsorg innebär att arbeta för ständiga förbättringar och eleven skall därför utveckla sin förmåga att initiera förändringar och föreslå kreativa lösningar på problem i arbetet.

Miljöperspektivet präglar utbildningen både vad gäller fysisk och psykosocial arbetsmiljö och vad gäller förutsättningar för en hållbar utveckling, ekologiskt såväl som ekonomiskt och socialt. Eleven skall i sitt arbete tillämpa ett kretsloppstänkande och arbeta med resurs- och energihushållning som mål.

Inom områdena miljö, arbetsmiljö, arbets säkerhet, arbetsrätt och yrkes teknik skall eleven känna till nationella och internationella överenskommelser och bestämmelser inom yrkesområdet ur såväl arbetstagarens som arbetsgivarens synvinkel. Avsikten är att förebygga eventuella framtida fysiska och psykosociala arbets skador. Värdegrundsfrågor som jämställdhet, mobbning och rasism behandlas som en del i den psykosociala arbetsmiljön.

Eleven skall utveckla kunskap om yrkesområdets framväxt och om historiens betydelse för nutida föreställningar om vad som är kvinnligt och manligt, samt kunna identifiera diskriminerande och icke jämställda förhållanden. Eleven skall också utveckla en förmåga att arbeta för jämställdhet mellan könen inom det valda yrkesområdet och i samhällslivet.

Samverkan mellan skola och arbetsliv

Vid den lokala utformningen av utbildningen skall skolan samråda med företrädare för arbetslivets organisationer och med andra lokala intressenter. Samrådet kan gälla såväl val av inriktning, innehåll och arbetsformer som utvecklingen av yrkesområdet i stort. En god samverkan med arbetslivet ger möjlighet till bättre information om utbildningsvägar och om arbetsmarknad samt utgör en förutsättning för att arbetsplatsförlagt lärande och gymnasiearbeten kan genomföras med hög kvalitet.

Arbetsplatsförlagt lärande

Arbetsplatsförlagt lärande (APL) har en central roll för att skapa helhet i programmet. Det skall ge kompetens och ökad förståelse för den yrkesverksamhet som programmet förbereder för. Det arbetsplatsförlagda lärandet skall ske i samverkan med det lokala arbetslivet.

Det arbetsplatsförlagda lärandet kan bestå av såväl tillämpningar och vidareutveckling av arbetsmetoder som eleven lärt i skolan som av nyinläring. Lärandet kan också bestå av komplettering av kunskaper inom angränsande områden.

Det arbetsplatsförlagda lärandet skall ge förtrogenhet med normer och krav i arbetslivet. Det skall också bidra till elevens utveckling av generella

kompetenser, ansvarstagande och professionell hållning, kvalitetsmedvetande i det utförda arbetet och förståelse för företagandets villkor och möjligheter. Arbetsplatsförlagt lärande ger också möjlighet att stärka elevernas kunskaper om rättigheter och skyldigheter i arbetslivet. Arbetsplatsförlagt lärande förutsätter samarbete mellan företrädare för skolan och arbetsplatsen samt eleven.

Skolan bör verka för att eleven erbjuds möjlighet att genomföra viss del av det arbetsplatsförlagda lärandet utomlands för att se hur yrket utövas i andra länder och stimulera till språklig utveckling och kulturell förståelse.

Gymnasiearbete

Gymnasiearbetet skall bidra till att uppfylla programmålen och målen för den inriktning eller specialisering eleven valt samt stärka helhetssynen på utbildningen. I gymnasiearbetet skall eleven tillämpa och fördjupa sina teoretiska och praktiska kunskaper inom flera ämnesområden. Om gymnasiearbetet genomförs i samverkan med arbetslivet förstärks realismen i problemställningarna. Ett väl genomfört gymnasiearbete sammanfattar vad eleven lärt sig på omvårdnadsprogrammet och är en förutsättning för gymnasieexamen.

Studievägar inom programmet

Omvårdnadsprogrammet har inga nationella inriktningar. Huvudmannen kan genom att kombinera ämnen och kurser erbjuda flera specialiseringar inom programmet. Varje studieväg skall tillsammans med det arbetsplatsförlagda lärandet och gymnasiearbetet ge en hög grad av yrkesförberedelse inom gymnasieskolans ram.

Valbara kurser

Eleverna skall erbjudas sådana valbara ämnen och kurser att målet för programmet uppnås. De valbara kurserna ger möjlighet till ytterligare specialisering samt till vidare studier. Erbjudandet skall omfatta ett allsidigt urval och även innehålla kurser av betydelse för högskolestudier.

Programmål för samhällsvetenskapsprogrammet

Samhällsvetenskapsprogrammets syfte

Samhällsvetenskapsprogrammets syfte är att ge eleven en bred utbildning där den kunskapsmässiga basen finns inom humaniora och samhällsvetenskap. Detta ger eleven möjlighet att utveckla sina kunskaper om människors varierande livsvillkor och verksamheter.

Utbildningen på samhällsvetenskapsprogrammet skall bilda en helhet, vilket innebär att eleven söker besvara frågor och lösa problem med hjälp av kunskaper från olika kunskapsområden. Samhällsvetenskapsprogrammet skall också bidra till elevens bildning genom att eleven utvecklar sin

förmåga att reflektera, integrera ny kunskap med tidigare och på ett kritiskt sätt använda sina kunskaper.

Genom att fördjupa elevens kunskaper förbereder programmet även för vidare studier och fortsatt livslångt lärande i arbetslivet, både inom Sverige och internationellt.

För att spegla samhället och arbetslivet skall samarbetet mellan programmets studievägar och över programgränserna uppmuntras.

Kunskapsmål

I det följande beskrivs de centrala kunskapsområden vilka eleven behöver utveckla för att uppnå ett helhetstänkande och ett sammanhang i kunskaperna. Denna utveckling bör ske såväl i skolan som i det arbetsplatsförlagda lärandet. Att eleven uppnått centrala kunskaper och färdigheter inom programmålet skall komma till uttryck i gymnasiearbetet.

Centrala mål för samhällsvetenskapsprogrammet är att eleven

- fördjupar sina kunskaper, främst inom humaniora och samhällsvetenskap,
- utvecklar fördjupade kunskaper om individen som samhälls- och kulturvarelse ur såväl ett nationellt som ett internationellt perspektiv,
- utvecklar sin förmåga att muntligt och skriftligt uttrycka sina tankar och känslor, argumentera och utreda, både på svenska och andra språk med hjälp av adekvat teknik,
- utvecklar sin förmåga att uppmärksamma, analysera, värdera och ta ställning till samhällsfrågor på ett ämnesövergripande och konstruktivt sätt samt utvärdera metoder och teorier,
- utvecklar sin förmåga att utnyttja informationskällor av olika slag och därmed utvecklar ett kritiskt förhållningssätt till dessa källor, samt
- förstår nödvändigheten av att finna hållbara lösningar på miljö- och resursproblem samt att verka för en hållbar samhällsutveckling såväl lokalt som globalt.

Centralt i samhällsvetenskapsprogrammet är även att eleven blir medveten om att det behövs en fast kunskapsgrund för att kunna känna igen problem och för att veta vilken ny kunskap som behövs för att lösa dem. Kärnämnens innehåll skall anpassas till samhällsvetenskapsprogrammet genom val av stoff och arbetssätt. Kärnämnen ger tillsammans med karaktärsämnen generella kompetenser som bidrar till att ge eleven överblick och sammanhang. Exempel på kompetenser som eleverna skall utveckla tillsammans med ämneskunskaperna är att ta initiativ, att lösa problem, att se konsekvenser av handlingsalternativ, att formulera, argumentera för och uttrycka ståndpunkter samt att söka, sovra och bearbeta information. Elevens utveckling mot ett kritiskt och konstruktivt tänkande har också en grund i såväl kärnämnen som karaktärsämnen.

De gemensamma karaktärsämnena inom samhällsvetenskapsprogrammet skall tillsammans med kärnämnen ge en innehållsmässig bredd i utbildningen och erbjuda kunskap inom många skilda områden med anknytning till samhällsvetenskap och humaniora. Ett humanistiskt eller samhällsvetenskapligt arbetssätt och kunnande kan behöva kombineras med ett naturvetenskapligt förhållningssätt och ett entreprenörstänkande.

Samhällsvetenskapsprogrammet skall ge eleven möjlighet att förvärva kunskap om människans livsvillkor, vilket innebär dels kunskap om människan som individ och samhällsvarelse, dels om samhällets strukturer, aktiviteter och processer. Karaktärsämnena skall därför ge eleven möjlighet att inhämta kunskaper om aktuella ekonomiska, politiska, religiösa och sociala förhållanden.

Eleven skall förvärva kunskap om den idéhistoriska bakgrunden till olika kulturarv i världen och olika samhällens grundläggande värderingar.

Följande perspektiv skall genom val av stoff och arbetssätt speglas i undervisningen: etiskt, historiskt, internationellt och naturvetenskapligt perspektiv, genusperspektiv, entreprenörskapsperspektiv och miljöperspektiv. Miljöperspektivet ingår i det vidare begreppet hållbar utveckling. I hållbar utveckling innefattas förutom den miljömässiga dimensionen även den sociala och ekonomiska. Perspektiven bidrar till att utveckla elevens kritiska och konstruktiva tänkande.

Utbildningen skall behandla hur internationalisering och globalisering påverkar människor och livsmiljöer i Sverige och i olika delar av världen. Villkoren för en hållbar utveckling både miljömässigt, ekonomiskt och socialt är viktiga i detta sammanhang. Eleven skall utveckla sina kunskaper i internationell ekonomi, språk och kommunikation, freds- och säkerhetsfrågor samt konflikthantering. I ett mångkulturellt samhälle är en gemensam kärna av historisk kunskap angelägen för att visa hur människor skapat och påverkat sina livsbetingelser, samhällen och kulturer.

Inom kunskapsområdet språk och kommunikation skall det i utbildningen läggas stor vikt vid elevens förmåga att samarbeta och att formulera sig muntligt och skriftligt. Eleven skall också utveckla den kommunikativa kompetensen för att på olika sätt kunna formulera och kommunicera idéer och information samt för att kunna möta människor i skilda sammanhang. En ökad analytisk förmåga förbereder för ett mer vetenskapligt sätt att tänka och arbeta. Eleven ges också möjlighet att utveckla sin kommunikativa kompetens genom vidare studier av engelska och andra språk som en förberedelse för internationella kontakter, studier och arbetsliv. Alla ämnen inom utbildningen skall bidra till att utveckla elevernas språkliga förmåga och till att modern teknik används som ett redskap för kommunikation.

Utbildningen skall ge eleven möjlighet att fördjupa sin kunskap om kultur genom att erbjuda en bred orientering inom litteratur och kultur från olika tider. En sådan orientering ger eleven tillfälle att göra etiska överväganden av betydelse för människors relationer och vardagsliv samt för samhället, företag och organisationer.

För att kunna beskriva, förklara, tolka och förstå den inhämtade faktakunskapen behöver eleven förvärva kunskap om metoder för problemlösning, modelltänkande och textkritik. Även kunskaper om matematiska och statistiska modeller och representationsformer som tabeller, grafer och diagram behövs.

Eleven skall lära sig att ta sig an och lösa problem utifrån ett tvärvetenskapligt förhållningssätt och att utveckla sin kritiska medvetenhet och konstruktiva förmåga. Vidare skall eleven tillägna sig förmågan att avgöra vilka fakta, modeller och teorier som är relevanta för att lösa de problem den ställs inför. Även etiska överväganden ingår, både av betydelse för människors relationer och vardagsliv samt för företag och organisationer.

Genom att eleven lär sig ta initiativ, se möjligheter i problemfyllda situationer, vara uppfinningsrik och söka nya utvägar och därmed utvecklar sin kreativitet skall utbildningen även bidra till att utveckla entreprenörskapstänkande hos eleven. Genom kulturella, litterära och etiska frågeställningar utvecklar eleverna även kunskap om ledarskapets roll.

Inom områdena miljö, arbetsmiljö, arbets säkerhet och arbetsrätt skall eleven känna till nationella och internationella grundläggande principer ur såväl arbetstagarens som arbetsgivarens synvinkel. Eleven skall därigenom få en ökad förståelse för de förhållanden som råder i arbetslivet. Värdegrundsfrågor som jämställdhet, mobbning och rasism behandlas som en del i den psykosociala arbetsmiljön.

Samverkan mellan skola och samhälle

Vid den lokala utformningen av utbildningen bör skolan samråda med lokala intressenter. Samrådet kan gälla såväl val av inriktning, innehåll och arbetsformer som utvecklingen av området i stort. En god samverkan med det kringliggande samhället ger möjlighet till bättre information om utbildningsvägar och om arbetsmarknad samt utgör en förutsättning för att arbetsplatsförlagt lärande och gymnasiearbete kan genomföras med hög kvalitet.

Arbetsplatsförlagt lärande

Varje elev på programmet bör genomföra arbetsplatsförlagt lärande (APL). Lokala överväganden skall ligga till grund för i vilken omfattning och för vilka delar av utbildningen detta kan genomföras.

För att sätta in utbildningen i ett större sammanhang och ge entreprenörskapsperspektivet en naturlig koppling till elevens utbildning bör samarbete ske med arbets- och samhällsliv, samt högskolor och universitet.

Gymnasiearbete

Gymnasiearbetet skall bidra till att uppfylla programmålen och målen för den inriktning eller specialisering eleven valt samt stärka helhetssynen på utbildningen. I gymnasiearbetet skall eleven tillämpa och fördjupa sina

teoretiska och praktiska kunskaper inom flera ämnesområden. Om gymnasiearbetet genomförs i samverkan med det kringliggande samhället förstärks realismen i problemställningarna. Ett väl genomfört gymnasiearbete sammanfattar vad eleven lärt sig på samhällsvetenskapsprogrammet och är en förutsättning för gymnasieexamen.

Studievägar inom programmet

Samhällsvetenskapsprogrammet har fyra nationella inriktningar: Ekonomi, Miljö och samhällsbyggnad, Samhälle samt Språk och kultur.

Inriktning Ekonomi

Målet för inriktningen är att eleven skall tillägna sig kunskaper om företagets roll och ansvar lokalt, nationellt och globalt. Eleven skall även tillägna sig förmåga att förstå och tillämpa entreprenörskapets processer samt utveckla sin kommunikativa kompetens. Eleven skall kunna använda och kritiskt bedöma olika metoder för att analysera och lösa ekonomiska och juridiska problem.

Inriktning Miljö och samhällsbyggnad

Målet för inriktningen är att eleven skall tillägna sig kunskaper om människans sociala, ekonomiska och miljömässiga förhållanden och livsvillkor för att kunna verka för ett hållbart samhällsbyggande. Genom utbildningen skall eleven vidga sina kunskaper inom samhällsvetenskap och naturvetenskap för att bättre förstå nödvändigheten av att hushålla med jordens resurser.

Inriktning Samhälle

Målet för inriktningen är att eleven skall tillägna sig ämnesmässig och metodisk förtrogenhet, där begreppen samhälle och vetenskap, var för sig och i relation till varandra, nationellt såväl som globalt, ger breda och tydligt strukturerade kunskaper.

Inriktning Språk och kultur

Målet för inriktningen är att eleven skall stärka sina språkkunskaper och sina kunskaper om människans villkor och verksamhet både nationellt och globalt. Eleven skall också få insikt om hur den egna kulturen påverkar sättet att se på världen. Centralt är insikten om kulturbegreppets skilda betydelser samt kunskapen om hur människan har utvecklat sin kultur vid olika tider och på olika platser.

Valbara kurser

Eleven skall erbjudas sådana valbara ämnen och kurser att målet för programmet uppnås. De valbara kurserna ger möjlighet till ytterligare specialisering. Erbjudandet skall omfatta ett allsidigt urval och även innehålla kurser av betydelse för högskolestudier.

Programmål för teknikprogrammet

Teknikprogrammets syfte

Teknikprogrammets syfte är att ge fördjupade kunskaper i teknik och att utveckla elevens förmåga att delta i en teknikutvecklingsprocess.

Utbildningen på teknikprogrammet skall även skapa intresse för teknik och teknisk utveckling i vid mening, stimulera elevens nyfikenhet och kreativitet samt utveckla elevens förmåga att formulera och praktiskt lösa problem. Utbildningen skall ge eleven kunskap om och förståelse för teknikens roll i samhället samt kunskap om hur teknisk utveckling samspelar med människan och naturen.

Teknikprogrammet skall ge en god grund för ett fortsatt lärande i arbetslivet och för vidare studier, både inom Sverige och internationellt.

För att spegla samhället och arbetslivet skall samarbetet över programgränserna uppmuntras.

Kunskapsmål

I det följande beskrivs de centrala kunskapsområden som eleven behöver utveckla för att uppnå ett helhetstänkande och ett sammanhang i sitt kunnande inom teknikområdet, såväl i skolan som i det arbetsplatsförlagda lärandet. Att eleven uppnått centrala kunskaper inom programmålet skall komma till uttryck i gymnasiearbetet.

Centrala mål för teknikprogrammet är att eleven

- förvärvar fördjupade kunskaper i teknik,
- utvecklar förmåga att delta i en teknikutvecklingsprocess,
- utvecklar nyfikenhet och intresse för teknik och teknisk utveckling,
- utvecklar kreativitet och praktisk problemlösningsförmåga, samt
- utvecklar sin kommunikativa förmåga.

Kärnämnenas innehåll skall anpassas till teknikprogrammet genom val av stoff och arbetssätt. Kärnämnen lyfter tillsammans med karaktärsämnen fram de förmågor som är centrala på programmet i form av exempelvis problemlösning, argumentationsanalys och informationshantering. Elevens utveckling mot ett kritiskt och konstruktivt tänkande har också sin grund i såväl kärnämnen som karaktärsämnen. Kärnämnen och de gemensamma karaktärsämnen skall tillsammans och i samverkan ge eleven en helhetssyn på teknik.

Eleven skall genom en teknikutvecklingsprocess som baseras på kunskaper från olika ämnesområden kunna utveckla teknik. Med teknikutvecklingsprocess avses hela den kedja som leder från idé till färdig produkt eller tjänst, och i förlängningen till nöjda kunder och lönsamma företag.

Eleven skall ha kunskaper om alla delarna i teknikutvecklingsprocessen och specialisera sig inom någon del av processen. Teknisk utveckling sker i arbetsformer som kännetecknas av kreativitet och praktisk problemlösning där teori och praktik samverkar och där olika kompetenser tas tillvara. Det innebär att olika ämnen som ingår i elevens utbildning skall samordnas eller integreras så att en helhetssyn på teknisk utveckling tydliggörs för eleven. Det innebär också att eleven skall utveckla sin förmåga i projektarbete och entreprenörskap genom att initiera, planera, genomföra och utvärdera projekt.

Produktionen av tjänster och varor bestäms i dag i samspel mellan mottagare och producent. Eleven skall därför utveckla sin kommunikativa förmåga att lyssna, förmedla synpunkter, förklara sammanhang samt dokumentera. Eleven skall också kunna kommunicera i tal och skrift både på svenska och engelska och förstå kommunikationens roll i olika delar av teknikutvecklingsprocessen. Eleven skall ha förmåga att välja medier och utföra visualiseringar och presentationer.

Kunskaper om entreprenörskap och företagande är centrala delar i teknikutvecklingsprocessen och skall därmed genomsyra de ämnen och arbetsformer som förekommer på teknikprogrammet. Teknik handlar om att göra livet enklare. Programmet skall därför ge eleverna redskap, teknisk kompetens och lust att hitta nya och kreativa lösningar i den förändringsprocess som formar framtiden.

Eleven skall kunna använda datorn som redskap i teknikutvecklingsprocessen och för att kommunicera. Eleven skall ha kunskaper om informationsteknik och förmåga att analysera, kritiskt granska och värdera information.

Ämnet Teknikutveckling skall ge en teknisk kompetens och vara en introduktion för eleven till det tekniska området med utgångspunkt i teknikutvecklingsprocessen. Ämnet är också en grund för fortsatt lärande i arbetslivet och för vidare tekniska studier.

På teknikprogrammet är matematiken ett språk och ett redskap i teknikutvecklingsprocessen och för att lösa naturvetenskapliga, ekonomiska och tekniska frågeställningar.

Kunskaper om naturvetenskapliga arbetsmetoder är nödvändiga redskap för att förstå samband i teknisk utveckling. Fördjupade studier i de naturvetenskapliga ämnena skall ge en naturvetenskaplig kompetens. Matematik, Fysik och Kemi skall i möjlig utsträckning integreras med de övriga ämnena för att skapa helheter i utbildningen.

Med det engelska språket skall eleven öka sin kommunikativa förmåga, kulturella förståelse och möjlighet att ta del av teknikutveckling på den internationella arenan.

Följande perspektiv skall genom val av stoff och arbetssätt speglas i undervisningen: etiskt, historiskt, internationellt och naturvetenskapligt

perspektiv, genusperspektiv, entreprenörskapsperspektiv och miljöperspektiv. Miljöperspektivet ingår i det vidare begreppet hållbar utveckling. I hållbar utveckling innefattas förutom den miljömässiga dimensionen även den sociala och ekonomiska. Perspektiven bidrar till att utveckla elevens kritiska och konstruktiva tänkande.

Perspektiven belyser också den tekniska utvecklingen och eleven skall grundlägga ett tänkande och förhållningssätt som gynnar hållbar utvecklings miljömässiga, ekonomiska och sociala dimension. Ingen teknisk utveckling kan heller ryckas ur sitt samhälleliga sammanhang och kräver därmed etiska överväganden. Den enskildes ansvar vid utveckling av ny teknik och användning av teknik skall därför finnas med.

I teknikprogrammet skall utbildningen utgå från både kvinnors och mäns erfarenheter. Undervisningen skall också ge kunskap om hur föreställningar och traditioner styr uppfattningar om manligt och kvinnligt i förhållande till teknikområdet.

De teknikhistoriska kunskaperna skall ge en förståelse för hur den tekniska utvecklingen påverkat och påverkar samhällsutvecklingen och förklara kopplingen mellan nutid och framtid.

Ett naturvetenskapligt perspektiv skall förekomma för att eleven skall förstå teknik och teknisk utveckling samt kunna tillämpa ett naturvetenskapligt arbetssätt. Detta perspektiv är också viktigt för att eleven skall kunna delta i den demokratiska processen kring hållbar utveckling.

Det internationella perspektivet har en koppling både till hållbar utveckling och till entreprenörskap och skall tydliggöra hur utveckling av produkter och tjänster sker på internationella arenor.

Inom områdena miljö, arbetsmiljö, arbets säkerhet och arbetsrätt skall eleven känna till nationella och internationella grundläggande principer ur såväl arbetstagarens som arbetsgivarens synvinkel. Eleven skall därigenom få en ökad förståelse för de förhållanden som råder i arbetslivet.

Värdegrundsfrågor som jämställdhet, mobbning och rasism behandlas som en del i den psykosociala arbetsmiljön.

Samverkan mellan skola och samhälle

Vid den lokala utformningen av utbildningen bör skolan samråda med lokala intressenter. Samrådet kan gälla såväl val av inriktning, innehåll och arbetsformer som utvecklingen av området i stort. En god samverkan med det kringliggande samhället ger möjlighet till bättre information om utbildningsvägar och om arbetsmarknad samt utgör en förutsättning för att arbetsplatsförlagt lärande och gymnasiearbete kan genomföras med hög kvalitet.

Arbetsplatsförlagt lärande

Varje elev på programmet bör genomföra arbetsplatsförlagt lärande (APL). Lokala överväganden skall ligga till grund för i vilken omfattning och för vilka delar av utbildningen detta kan genomföras.

Samarbete med arbets- och samhällsliv samt högskolor och universitet bör ske för att sätta in utbildningen i ett större sammanhang och ge entreprenörperspektivet en naturlig koppling till elevens utbildning.

Gymnasiearbete

Gymnasiearbetet skall bidra till att uppfylla programmålen och målen för den inriktning eller specialisering eleven valt samt stärka helhetssynen på utbildningen. I gymnasiearbetet skall eleven tillämpa och fördjupa sina teoretiska och praktiska kunskaper inom flera ämnesområden. Om gymnasiearbetet genomförs i samverkan med det kringliggande samhället förstärks realismen i problemställningarna. Ett väl genomfört gymnasiearbete sammanfattar vad eleven lärt sig på teknikprogrammet och är en förutsättning för gymnasieexamen.

Studievägar inom programmet

Teknikprogrammet har inga nationella inriktningar. Huvudmannen kan genom att kombinera ämnen och kurser erbjuda flera specialiseringar inom programmet. Varje studieväg skall ge en hög grad av yrkesförberedelse eller förberedelse för fortsatta studier.

Valbara kurser

Eleverna skall erbjudas sådana valbara ämnen och kurser att målet för programmet uppnås. De valbara kurserna ger möjlighet till ytterligare specialisering. Erbjudandet skall omfatta ett allsidigt urval och även innehålla kurser av betydelse för högskolestudier.